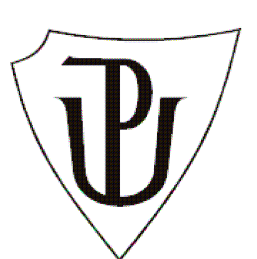

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie a andragogiky

**NÁVRH PORADENSKÉHO CENTRA PRO NELEGÁLNĚ
PRACUJÍCÍ IMIGRANTY V ČESKÉ REPUBLICĚ**

**THE PROPOSITION OF AN ADVISORY CENTER FOR ILLEGAL
WORKING MIGRANTS IN CZECH REPUBLIC**

Magisterská diplomová práce

Ema Čechtická

Vedoucí magisterské diplomové práce: PhDr. Daniel Topinka

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny zdroje i odbornou literaturu, které sem použila.

V Olomouci, dne 27.3. 2011

.....

vlastnoruční podpis

Obsah

Úvod.....	5
1. Základní vymezení diskurzu legální a nelegální migrace.....	6
2. Právní aspekty cizinců pro vstup na český trh práce.....	9
2.1. Potvrzení zaměstnavatele při získávání zaměstnanců ze zahraničí.....	10
2.2. Povolení k pobytu.....	11
2.3. Povolení o zaměstnání.....	14
2.4. Povinnost zdravotního pojištění.....	16
2.5. Zelené karty.....	18
2.6. Modré karty.....	19
3. Cizinci na českém trhu práce.....	22
3.1. Diferenciace trhu práce.....	24
3.2. Zprostředkovatelské zaměstnávání.....	26
3.3. Agenturní zaměstnávání.....	27
4.4. Specifické postavení pracujících imigrantů v rámci organizace.....	29
3. Nelegální migrace jako závažná oblast sociální intervence.....	33
3.1. Neregulární status migrantů ve vztahu s obchodováním s lidmi.....	34
3.2. Klientelismus.....	37
3.3. Specifické postavení ilegálně pracujících imigrantů v sociálním prostoru.....	43
4. Sociální práce s nelegálními imigranty v České republice.....	47
4.1. Způsoby sociální intervence uplatňující se v současnosti v České republice.....	49
5. Návrh informačního a poradenského centra s terénními pracovníky.....	52
5.1. Legislativní ukotvení.....	52
5.2. Přímá práce terénního pracovníka s klientem.....	56
5.3. Nepřímé aktivity terénního sociálního pracovníka ve prospěch klienta.....	60
5.4. Spolupráce s dalšími organizacemi.....	63
5.5. Etika terénní sociální práce.....	65

Závěr.....	68
Seznam použité literatury.....	70

Úvod

Francis Drake byl Angličan, který v šestnáctém století obeplul svět. Ibn Battúta, arabský cestovatel, v patnáctém století prošel pěšky z marockého Tangeru celým islámským světem, přes Střední Asii a Indii, do Číny. Celá cesta mu trvala dvacet devět let. Praotec Čech putoval se svým národem, dokud se mu nezalíbilo v české kotlině a nerozhodl se usadit. Mojžíš, koneckonců, putoval s předky izraelských kmenů z Egypta do Izraele. Putování a cestování se tak v mnoha různých podobách a označeních jeví jako podstatná konstanta lidské existence. Je to jakýmsi archetypem, po hledání a překonání překážek získá poutník nějakou cennou entitu. Zůstává ovšem zátěž, kterou vyvolává stres ze změny, nejistá psychika.

Imigranti, kteří přicházejí do České republiky mívají často podobné představy. Entitou, po které touží, je bohatství. Tvrdá realita je pro ně potom šokem. Platy nejsou tak vysoké, podmínky života nejsou nikterak zářivé a navíc se ocitají v prostředí, v němž se neumí zorientovat. Ani zákony jim nejsou příznivě nakloněny, takže propadnout se do světa nelegality, ať už záměrně či nezáměrně, je snadné. Bez platných dokladů jako by ani neexistovali. Pro svou sociální zranitelnost jsou velmi lehce zneužitelní, ať už zaměstnavateli nebo jinými osobami, se kterými přicházejí do styku. A bez dokladů nemají žádná vymahatelná práva.

Sociální práce s nelegálními imigranty v České republice je tématem velmi raritním. Neexistují o nich žádná spolehlivá statistická data, jen velmi málo odborných textů. Organizace s touto cílovou skupinou pracují pouze v rámci dotovaných projektů a zcela chybí styčný bod mezi projekty jednotlivých organizací a imigranty samotnými.

Cílem této práce je návrh poradenského centra. V rámci jeho působnosti rozpracovávám, za jakých podmínek a jakými konkrétními způsoby pomocí terénní sociální intervence nelegální imigranty oslovit a nabídnout jim přímou či zprostředkovanou pomoc.

1. Základní vymezení diskurzu legální a nelegální migrace

„Jako migrace bývá v politice i v sociálních vědách souhrnně označována dobrovolná migrace stejně jako migrace nucená – uprchlictví.“¹ Podle Janků je terminologie určena dvěma podmínkami. První, zda došlo k překročení hranic národního státu a druhá, zda se jedná o dobrovolné či nucené stěhování. Z nich pak vyplývá soubor označení nositelů fenoménu moderní migrace.“² Toto vymezení je však nepřesné a často bývá stejný status připisován velmi různorodé skupině migrantů.

Světová demografická bilance migrace je založena zejména na statistikách OSN. Ty definují migranta jako člověka, který žije mimo své rodiště. „Migrující pracovníci jsou často ochotni vykonávat v hostující zemi potřebná zaměstnání, která nejsou pro domácí obyvatele moc lákavá, a současně stimulují poptávku a celkově přispívají ke zlepšení ekonomiky.“³ Rozlišují přitom dvě kategorie, migranty a uprchlíky. „Statistiky OSN pojednávající o světové migraci neobsahují dvě důležité kategorie – jsou to vnitřní vysídlenci a ilegální imigranti.“⁴ Vnitřní vysídlenci jsou ti, kdo byli nuceni z existenčních důvodů opustit svou zemi původu, ale administrativně zůstali na území rodného státu. Ilegální imigranti jsou ti, kdo nemají platné doklady v hostitelské zemi. Podle Topinky je politicko-právním diskurzem za ilegálního migranta považována migrující osoba, která pracuje bez

¹ JANKŮ, K. *Moderní migrace stěhování se zvláštním významem*. In *Časopis Sociální studia*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. 15.

² Srov.: JANKŮ, K. *Moderní migrace stěhování se zvláštním významem*. In *Časopis Sociální studia*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. 16.

³ Srov.: Zpráva o mezinárodní migraci vydaná generálním tajemníkem OSN. dostupné z: <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1152>. [cit. 2011-03-23].

⁴ JANKŮ, K. *Moderní migrace stěhování se zvláštním významem*. In *Časopis Sociální studia*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. 18.

povolení, což zpravidla doprovází také absence povolení k pobytu na území.⁵

Kliment a Topinka uvádějí, že je nutné od sebe odlišit ilegální příchod do země, ilegální pobyt a ilegální pracovní aktivity. Podle tohoto rozlišení se pak imigranti člení do tří skupin. První jsou ti, kteří jsou na území státu v rozporu s předpisy a nemají možnost svůj status zlegalizovat. Mezi ně patří například odmítnutí žadatelé o vízum a vyhoštění cizinci. V angličtině se označují jako „overstayers,” nebo jako „sans-papiers.” Druhá skupina se vyznačuje tím, že pobývají na území státu protiprávně, mohli by svůj pobyt legalizovat, ale nečiní tak. Bývají označováni jako „clandestine” nebo „undocumented.” Třetí skupinou jsou imigranti, kteří mají svůj pobyt legalizován, ale přesto aktivně vyhledávají ilegální trh a participují na něm. Porušují tak předpisy o zaměstnanosti.⁶

Politický subsystém nemá podle Klimenta a Topinky vytvořený jednotný postoj vůči jevu nelegální imigrace. Nejvýraznějším pojetím je vnímání tohoto jevu jako rizikového, nekontrolovatelného a problémového z hlediska bezpečnostní politiky a trhu práce.⁷ „Politický subsystém připouští existenci jevu, ale neformuluje postup, které by vedly ke konkrétnímu zlepšení situace či postavení ilegálních pracujících imigrantů.

⁵ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace.* . In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 93.

⁶ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace.* . In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 93. In Čechtická, E. *Možnosti sociální práce s nelegálně pracujícími imigranty v České Republice.* Olomouc : 2009.

⁷ Srov.: TOPINKA, D, KLIMENT, P. Intervence ve prospěch ilegálních pracujících imigrantů. In TOKÁROVÁ, A, MATULAYOVÁ, T. *Sociální pedagogika, sociální práce a sociální andragogika : aktuální otázky teorie a praxe.* Prešov : Prešovská univerzita v Prešove - Filozofická fakulta, 2008. s. 416.

Hlavní pozornost se upírá k legálně příchozím cizincům (náborů zahraničních pracovních sil), přičemž s tímto rezervoárem pracovní síly se do budoucna nijak nepočítá.”⁸

⁸ TOPINKA, D, KLIMENT, P. Intervence ve prospěch ilegálních pracujících imigrantů. In TOKÁROVÁ, A, MATULAYOVÁ, T. *Sociálna pedagogika, sociálna práca a sociálna andragogika : aktuálne otázky teórie a praxe*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove - Filozofická fakulta, 2008. s. 417..

2. Právní aspekty cizinců pro vstup na český trh práce

„Právní postavení cizinců se vždy vyznačuje řadou rozdílů oproti právnímu postavení domácích, tedy občanů dotyčné země.(...)V každém státě existují povinnosti uložené specificky pouze cizincům a na tyto povinnosti navazují zpravidla i sankce. Hlavní důraz je tradičně kladen na povinnost cizince pobývat na území daného státu pouze v souladu s příslušnými pobytovými předpisy.“⁹ Zásadní změnu v cizinecké legislativě znamenal vstup České Republiky do Evropské unie v roce 2004. Česká legislativa začala rozlišovat, zda cizinec, který se uchází o práci na českém pracovním trhu, pochází ze členské země, či nikoliv. Pokud ano, má stejné podmínky jako český uchazeč, pokud ne, musí získat několik povolení. To však není žádná maličkost, vyhotovené trvá sto dvacet dní i déle, a stojí od pěti set do dvou tisíc korun. I když žadatel splní všechny požadavky o jednotlivá povolení, nemá jistotu, že ho získá. O přidělení či zamítnutí rozhodují úředníci, kteří svá rozhodnutí nemusí zdůvodnit.

„Cizinecký zákon klade před cizince řadu formalistických bariér.“¹⁰ Právním předpisem, který stanovuje podmínky pro vstup a pobyt na území České republiky je zákon č.326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky. Jeho poslední novela byla učiněna k 1.1. 2011 a zavedla řadu změn. Tyto změny jsou zpřísněním oproti situaci v minulosti. Také zavádí nové bezpečnostní prvky, například biometrické identifikátory, které vyžadují osobní účast žadatele při jejich vyhotovení na příslušném pracovišti ministerstva vnitra. Správní agenda se přesouvá z velké části z působnosti cizinecké policie na ministerstvo vnitra. Zároveň se zvyšují

⁹ ČIŽINSKÝ, P. *Nelegalita pobytu cizinců a trestní sankce*. [online] Praha: Multikulturální centrum. 2008. [cit. 2011-01-30]. s. 1. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2099149>.

¹⁰ ČIŽINSKÝ, P. *Některé úvahy nad povahou českého zákona o pobytu cizinců*. [online] Praha: Multikulturální centrum. 2006. [cit. 2011-02-21]. s. 4. Dostupný z WWW: http://www.uprchlici.cz/ppu/docs/clanek-pavla-cizinskeho_20061214184223.pdf.

poplatky související s vyřízením povolení. O těchto úpravách se budu detailněji zmiňovat v kapitolách rozebírajících jednotlivá povolení. Obecně však trend zpřísnování imigrační politiky vede k rozšiřování nelegálního způsobu práce v zemi. Čížinský uvádí, že Česká republika místo skutečného práva pro cizince a skutečné imigrační politiky vůči cizincům vytvořila jen jakýsi normativní labyrint, v němž se zcela neorientují ani jeho tvůrci, takže stále dochází k nějakým chybám.¹¹ Legální možnosti tu jsou, ale systém je tak komplikovaný, že mnoho cizinců prostě nezvládne ohlídat si všechny náležitosti a do nelegality spadne. Nebo se o ani nebudou pokoušet legální status získat, protože je odradí časová, finanční a logistická náročnost celého procesu. Zaměstnavatelé zároveň, při zpřísnování podmínek pro zaměstnávání cizinců, budou také přístupnější nelegální cestě, protože to pro ně bude v mnoha ohledech jednodušší a budou méně riskovat.

2.1. Potvrzení zaměstnavatele při získávání zaměstnanců ze zahraničí

Toto potvrzení je povinné pro zaměstnavatele. Cizinec však vyplňuje v žádosti o udělení povolení k pobytu jméno zaměstnavatele, který toto potvrzení má a popisuje konkrétní pracovní pozici, na níž má nastoupit. Než tedy odcestuje do hostitelské země, musí mít migrující se zaměstnavatelem sepsanou smlouvu na konkrétní pracovní pozici. „Účastníkem řízení je fyzická nebo právnická osoba, která hodlá získávat zaměstnance ze zahraničí na volná pracovní místa, přičemž volné pracovní místo je takové, které zaměstnavatel nově vytvořil, nebo které se uvolnilo.”¹² Žádost se podává na úřadu práce v místě výkonu práce

¹¹ Srov.: ČIŽINSKÝ, P. *Některé úvahy nad povahou českého zákona o pobytu cizinců*. [online] Praha: Multikulturní centrum. 2006. [cit. 2011-02-21]. s. 4. Dostupný z WWW: http://www.uprchlici.cz/ppu/docs/clanek-pavla-cizinskeho_20061214184223.pdf.

¹² ŽÁKOVÁ, M. *Potvrzení zaměstnavatele při získávání zaměstnanců ze zahraničí* [online]. 2006 [cit. 2011-01-30]. Dostupný z WWW: <http://www.icm.cz/postup-zamestnavatele-pri-ziskani-zamestnancu-ze-zahranici>.

budoucího zaměstnance. Podání žádosti s podléhá poplatku dva tisíce korun. Základním předpokladem pro vydání povolení je situace na trhu práce, a to že se jedná o pracovní místo, které s ohledem na požadovanou kvalifikaci nebo dočasný nedostatek volných pracovních sil nelze obsadit jinak. Zaměstnavatel má povinnost písemně informovat příslušný úřad práce jestliže cizinec nenastoupí do práce nebo ukončí zaměstnání před uplynutím předem určené doby.¹³ Od 1.1.2011 je navíc zaměstnavatel povinen podílet se na úhradě nákladů spojených s případným vyhoštěním cizince, který u zaměstnavatele pracoval. Dále mají zaměstnavatelé nově povinnost nahlásit úřadům práce, že zaměstnávají cizince z takzvané „třetí země,“ a uchovávat na pracovišti kopie jeho dokladů, které vylučují nelegální práci. Tyto změny mají pomoci omezit nelegální zaměstnávání.¹⁴

2.2. Povolení k pobytu

„Ze zákona o pobytu cizinců (zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně dalších zákonů), vyplývá základní pravidlo cizineckého práva, totiž že bez zvláštního individuálního administrativního povolení smí na území České republiky pobývat jen vymezené skupiny cizinců (např. občané členských států Evropské unie, občané států, s nimiž existuje dohoda o bezvízovém styku, cizinci ve výkonu trestu odnětí svobody aj.), a to za podmínek zákonem uvedených.“¹⁵

¹³ Srov.: ŽÁKOVÁ, M. *Potvrzení zaměstnavatele při získávání zaměstnanců ze zahraničí* [online]. 2006. [cit. 2011-01-30]. Dostupný z WWW: <http://www.icm.cz/postup-zamestnavatele-pri-ziskani-zamestnancu-ze-zahranici> . In Čechtická, E. *Možnosti sociální práce s nelegálně pracujícími imigranty v České Republice*. Olomouc : 2009.

¹⁴ Srov.: Změny v novele zákona o pobytu cizinců vydané ministerstvem práva a sociálních věcí dostupné z <http://www.mvcr.cz/clanek/zmeny-v-oblasti-vstupu-a-pobytu-cizincu-na-uzemi-cr-od-roku-2011.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>. [cit. 2011-02-19].

¹⁵ ČIŽINSKÝ, P. *Nelegalita pobytu cizinců a trestní sankce*. [online] Praha: Multikulturní centrum. 2008. [cit. 2011-01-30]. s.1. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2099149>.

Jednou možností jak získat administrativní povolení, je vyřídit si povolení k pobytu. Ta jsou buď povolení k dlouhodobému pobytu nebo povolení k trvalému pobytu. Další možností je opatřit si vízum. „Společná vízová politika členských států schengenské spolupráce, mezi něž patří i Česká republika, představuje jeden ze základních pilířů, které mají ochraňovat hranice Evropské unie či Schengenu.“¹⁶ Víza existují v různých typech, jednak jsou letištní průjezdní víza, dále krátkodobá takzvaná schengenská víza pro pobyt do tří měsíců, a dlouhodobá víza pro ty, kdo dobou pobytu překračují tři měsíce.

Jedním z typů dlouhodobého víza je vízum k pobytu nad 90 dnů, za účelem podnikání. V roce 2007 vyšla novela zákona o pobytu cizinců a zpřísnila pravidla pobytu cizinců v České republice. Mnoho cizinců tedy začalo využívat tohoto typu víza, neboť bylo možné ho mimo jiné získat za účelem „účasti v právnické osobě.“ Cizinci pak tvořili rozsáhlá družstva čítající stovky členů, která nevykazovala žádnou činnost a byla jen formalitou pro snadné získání dlouhodobého pobytu. Novela zákona v roce 2011 tuto možnost zakázala, teď musí mít každý cizinec, žádající o vízum za účelem podnikání, živnostenský list, nebo být zapsán o obchodním rejstříku, čili, podle ministerstva vnitra, být osobou samostatně výdělečně činnou, nebo na území pobývat jako statutární orgán či člen statutárního orgánu obchodní společnosti či družstva.¹⁷

Novela zákona o pobytu cizinců, účinná od 1.1.2011 zpřísnila řadu postupů spojených s náležitostmi, které se týkají pobytu cizinců i samotných podmínek pobytu, zejména těch dlouhodobějšího rázu. Internetové stránky ministerstva vnitra informují, že žádost o dlouhodobé vízum lze podat už jen na zastupitelském úřadu ve své zemi původu.

¹⁶ Změny v novele zákona č. 326/1999 Sbírky o pobytu cizinců vydané ministerstvem vnitra, dostupné z <http://www.mvcr.cz/clanek/migrace-novy-clanek-890951.aspx?q=Y2hudW09OA%3d%3d>. [cit. 2011-02-21].

¹⁷ Změny v novele zákona č. 326/1999 Sbírky o pobytu cizinců vydané ministerstvem vnitra, dostupné z <http://www.mvcr.cz/clanek/migrace-novy-clanek-890951.aspx?q=Y2hudW09OA%3d%3d>. [cit. 2011-02-21].

Cizinec který o toto povolení žádá se musí vždy dostavit k pohovoru na zastupitelský úřad. O udělení dlouhodobého víza rozhoduje Ministerstvo vnitra. Zkracuje se platnost dlouhodobého víza a to na šest měsíců nejdéle. Podává-li cizinec žádost o dlouhodobý nebo trvalý pobyt, musí se osobně dostavit na regionální pracoviště ministerstva vnitra, kde mu budou odebrány otisky prstů a další náležitosti pro vytvoření biometrických údajů do průkazů. A také, pokud si cizinec nevyzvedne průkaz o povolení k dlouhodobému nebo trvalému pobytu do stanovené lhůty, může být řízení zastaveno, nebo mu může být vypsána pokuta až do výše 10 000 Kč.¹⁸

Nelegalita je tedy teoreticky jasně definována jako absence právně účinného povolení k pobytu. Prakticky však existuje mnoho faktorů, které tuto definici nabourávají či relativizují. Podle Čížinského jde zejména o neprůkaznost legality pobytu. Pokud imigranti, kteří nepocházejí ze zemí Evropské unie, zůstávají na území České republiky déle než státem povolenou dobu, stávají se nelegálními. Situace se však velmi komplikuje, pokud tvrdí, že každé tři měsíce vycestovali mimo schengenský prostor a zase se vrátili a úřady jim nejsou schopny dokázat opak.¹⁹ Také některá rozhodnutí úřadů cizinecké správy se mohou jevit jako sporná. Jde například o doručení rozhodnutí cizinci, občanství cizince, rodinnou příslušnost cizince s jinou osobou a tak podobně. V těchto otázkách panují totiž často nejasnosti, může se tedy stát, že rozhodnutí, které úřad cizinecké správy prohlásil za platné bude soud považovat za neplatné, nebo obráceně. „Zvláštním druhem spornosti je pak napadnutí zákonnosti rozhodnutí správního orgánu ve správním soudnictví, což může v případě přiznání

¹⁸ Změny v novele zákona č. 326/1999 Sbírky o pobytu cizinců vydané ministerstvem vnitra, dostupné z <http://www.mvcr.cz/clanek/zmeny-v-oblasti-vstupu-a-pobytu-cizincu-na-uzemi-cr-od-roku-2011.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>. [cit. 2011-02-21].

¹⁹ Srov.: ČIŽINSKÝ, P. *Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva*. In Sborník neregulární migrace, Neregulární pobyt cizinců v ČR, Problémy a jejich řešení. [online] 2008. s.13 [cit. 2011-01-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2100525>>.

odkladného účinku vést i k mnohaletému stavu nerozhodnutosti.”²⁰ Neposledním problémem je oprávněnost získání určitého povolení. Může se stát že cizinec povolení k pobytu nezíská, ač splnil všechny podmínky, například v důsledku pochybení policie. Legální status tedy nemá. Získá-li cizinec povolení nelegální cestou, má sice právně vzato legální status, je to však zcela nelegitimní. Nelze také pominout, že cizinec může kromě legálního statusu, porušovat ještě další zákony. Má například legální status, ale vstoupil na území České republiky či Schengenského prostoru mimo hraniční přechod, nemá platný cestovní pas, zapomněl si požádat a zaplatit prodloužení povolení k pobytu. I takovéto pochybení může znamenat stejné důsledky jako nelegální status jako takový, protože jakmile jednou cizinec nelegální status získá, ať už jakýmkoliv způsobem, neexistuje žádná legální možnost, jak ho opět zlegalizovat, aniž by cizinec opustil hostitelskou zemi.

2.3. Povolení o zaměstnání

Povolení o zaměstnání vydává příslušný pracovní úřad dle místa výkonu zaměstnání. Zásadní je zde zákon č.435/2004 Sb., o zaměstnanosti. Ten obsahuje v ustanovení § 5 písmene e) definici nelegální práce cizinců. O nelegální práci se jedná pokud „fyzická osoba nevykonává práci pro právnickou nebo fyzickou osobu na základě pracovněprávního vztahu nebo jiné smlouvy, nejde-li o manžela nebo dítě této fyzické osoby, pokud fyzická osoba - cizinec vykonává práci v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání nebo bez tohoto povolení, je-li podle tohoto zákona vyžadováno, nebo v rozporu s povolením k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání ve zvláštních případech („zelená nebo modrá karta“) vydaným podle zvláštního právního předpisu 9a) nebo bez zelené či modré karty, je-li podle tohoto zákona vyžadována; to neplatí v případě převedení na jinou práci podle § 41 odst. 1 písm. c) zákoníku práce.“ Za nelegální práci se v zákoně § 5 písmena

²⁰ ČIŽINSKÝ, P. *Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva*. In Sborník neregulérní migrace, Neregulérní pobyt cizinců v ČR, Problémy a jejich řešení. [online] 2008. s.13 [cit. 2011-01-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2100525>>.

2c) označuje i případ, kdy cizinec povolení k zaměstnání má, ale vykonává zaměstnání v rozporu s povolením. Pracuje třeba pro jiného zaměstnavatele, vykonává jinou práci než je uvedená v pracovním povolení, nebo pracuje na jiném místě, než odpovídá povolení. Dále dle § 89 zákona o zaměstnanosti musí mít cizinec pro výkon zaměstnání současně dvě platná povolení: povolení k zaměstnání vydané úřadem práce, povolení k pobytu na území České republiky. Nebo může být držitelem zelené či modré karty. Podle § 100 zákona o zaměstnanosti povolení k zaměstnání zaniká, uplynutím doby na kterou bylo vydáno, skončením zaměstnání před uplynutím doby, na kterou bylo vydáno, uplynutím doby na kterou byl cizinci povolen pobyt, nebo zánikem oprávnění z jiného důvodu.²¹

Poslední zásadní reformou prošel zákon č.435/2004 Sb., o zaměstnanosti s účinností od 1. ledna 2009. Tato novelizace přinesla jisté zjednodušení v administrativní náročnosti zaměstnávání cizinců. Ministerstvo práce a sociálních věcí na svých internetových stránkách uvádí, že je možné vydávat povolení k zaměstnání nebo prodloužení jeho platnosti až na dobu dvou let. Zrušila se povinnost přikládat k povolení o zaměstnání lékařské potvrzení o zdravotním stavu cizince. Dále také není nutné vyžadovat povolení o zaměstnání od těch cizinců, kteří se na výkon budoucího povolání soustavně připravují studiem v České republice. Došlo též ke změně zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, která povoluje cizincům, kteří ztratili práci bez svého zavinění před vypršením platnosti povolení k zaměstnání, setrvat na území České republiky a využít ochrannou dobu šedesáti dnů ke hledání nového zaměstnání.²²

²¹ Srov.: Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti. In . In Čechtická, E. *Možnosti sociální práce s nelegálně pracujícími imigranty v České Republice*. Olomouc : 2009.

²² Zpráva o činnosti MPSV na poli integrace cizinců vydaná ministerstvem práce a sociálních věcí, dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/6574>. [cit. 2011-02-21].

2.4. Povinnost zdravotního pojištění

Každý cizinec, který chce legálně pracovat v České republice, musí být řádně pojištěn. Jelínková uvádí tři typy přístupu cizinců ke zdravotnímu pojištění. Prvním typem jsou cizinci, kteří volí možnost veřejného zdravotního pojištění. Druhým typem jsou ti, kteří se rozhodnou pro smluvní zdravotní pojištění a třetím ti, kdo se pojistí u zahraniční zdravotní pojišťovny.²³ Pro úplnost je nutné zmínit ještě typ čtvrtý, to jsou ti cizinci, kteří legální status nemají, tedy nemají ani přístup k lékařskému ošetření v hostitelské zemi.

Podle zákona č. 363/1999 Sbírky o pojišťovnictví by však situace měla vypadat jinak. Cizinec, který má na území ČR trvalý pobyt, je povinně zaregistrován u zdravotní pojišťovny. Pokud tak neučiní sám je podle stránek Ministerstva práce a sociálních věcí registrován automaticky u VZP.²⁴ Stránky Ministerstva práce a sociálních věcí informují, že v případě že cizinec žádá o pobyt delší než 90 dnů, musí předložit doklad o cestovním zdravotním pojištění a úředně ověřený překlad pojistné smlouvy do českého jazyka. Rovněž se zvýšil limit pojistného plnění.²⁵ V případě že cizinec na území již pobývá a žádá o prodloužení dlouhodobého víza nebo povolení k pobytu, „je k žádosti vyžadováno doložení o dokladu o cestovním zdravotním pojištění, které, které může být sjednáno pouze u pojišťovny

²³ Srov.: JELÍNKOVÁ, M., 2007. *Přístup (ne)legálních migrantů ke zdravotní péči*. [online] Praha: Multikulturní centrum Praha. [cit. 2011-01-30]. [\(http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1973899.pdf\(online\)\)](http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1973899.pdf(online)) (17.2.2009).

²⁴ Srov.: Změny v novele zákona č. 323/1999 Sbírky o pojišťovnictví vydané ministerstvem práva a sociálních věcí dostupné z <http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=7191>. [cit. 2011-02-18].

²⁵ Srov.: Změny v novele zákona č. 323/1999 Sbírky o pojišťovnictví vydané ministerstvem práva a sociálních věcí dostupné z <http://www.mvcr.cz/clanek/zmeny-v-oblasti-vstupu-a-pobytu-cizincu-na-uzemi-cr-od-roku-2011.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>. [cit. 2011-02-18].

oprávněné provozovat toto pojištění na území ČR a musí být sjednáno v rozsahu komplexní zdravotní péče.²⁶

Hnilicová k tomu uvádí, že tato novela v mnoha ohledech komplikuje již tak velmi spletitou strukturu procesu získávání pobytového povolení. Zdravotní pojištění musí být uzavřeno pouze u pojišťovny, které bylo Českou národní bankou uděleno povolení k provozování tohoto pojištění. Seznam pojišťoven, které získaly toto povolení je však velmi složité získat. Cizinec tedy neví, která pojišťovna ho pojistí „platně“ v rámci nových pravidel. Úprava se dále týká i cizinců, kteří zde již žijí a pojištění mají, ovšem u jiné instituce, než povolené Českou národní bankou. Pokud si nevšimnou právní novelizace a cizinecká policie při kontrole narazí na tento rozpor, může to být důvodem ke stornování platného povolení k pobytu.²⁷ Dále novelizace ustavuje podmínku, že pojištění musí být uzavřeno a také zapláceno najednou, takže již nepřipouští možnost sjednání splátkového kalendáře. „Pro mnohé cizince je nutnost zaplatit pojištění na 1 až 3 roky dopředu bezesporu velkou finanční zátěží. Pro tříčlennou rodinu se může potřebná finanční částka pohybovat mezi 100 000 a 200 000 Kč.“²⁸ Dále se ve své kritice zaměřuje na fakt, že zákony řešící tuto problematiku používají termín „cestovní zdravotní pojištění“. Tento typ pojištění se uplatňuje na cestách pro pokrytí případných léčebných výloh, ale sotva může být

²⁶ Srov.: Změny v novele zákona č. 323/1999 Sbírky o pojišťovnictví vydané ministerstvem práva a sociálních věcí dostupné z <http://www.mvcr.cz/clanek/zmeny-v-oblasti-vstupu-a-pobytu-cizincu-na-uzemi-cr-od-roku-2011.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>. [cit. 2011-02-18].

²⁷ Srov.: HNILICOVÁ H., *Od ledna 2011 se změnilly podmínky zdravotního pojištění cizinců v ČR, dlouhodobé problémy to ale neřeší*. Multikulturní centrum Praha [online]. 1995 [cit. 2011-02-19]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2229027>.

²⁸ HNILICOVÁ H., *Od ledna 2011 se změnilly podmínky zdravotního pojištění cizinců v ČR, dlouhodobé problémy to ale neřeší*. Multikulturní centrum Praha [online]. 1995 [cit. 2011-02-19]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2229027>.

dostatečně obsáhlý a vhodný pro ty cizince, kteří chtějí žít na území České republiky po dobu několika let. Hnilicová uzavírá že ani poslední novela nevyřešila problémy zajištění adekvátní zdravotní péče pro migranty. Nedostatečný rozsah garantované péče se nijak nerozšířil a pouze se zpřesnila definice podmínek pro uzavírání komerčního zdravotního pojištění.²⁹

2.5. Zelené karty

„Zelená karta je povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání na území České republiky ve zvláštních případech.“³⁰ Cizinec který má zelenou kartu vydanou na konkrétní pracovní místo, je oprávněn pobývat na území České republiky a pracovat na pracovním místě, na které byla zelená karta vydána. Je tedy povolením k pobytu a zaměstnání zároveň. Zelená karta usnadní přístup na trh práce cizincům, kteří mají kvalifikaci, po níž je v České republice poptávka. Novelizace zákona 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky určila kromě občanů členských zemí Evropské unie ještě dvanáct dalších zemí jejichž občané budou mít nárok na zelenou kartu. „Pokud nejste občanem žádné z uvedených zemí, ani se na vás nevztahuje žádná z výjimek uvedených v §98 zákona č.435/2004 Sb. o zaměstnanosti, bude nutné si vyřídit pro práci v České republice povolení k zaměstnání.“³¹

²⁹ Srov.: HILICOVÁ, H., *Od ledna 2011 se změnilly podmínky zdravotního pojištění cizinců v ČR, dlouhodobé problémy to ale neřeší*. Multikulturní centrum Praha [online]. 1995 [cit. 2011-02-19]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2229027>.

³⁰ Zelené karty pro cizince v České republice, zprávu vydal integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí, dostupné z http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/zelka/ciz#coje. [cit. 2011-02-18].

³¹ Zelené karty pro cizince v České republice, zprávu vydal integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí, dostupné z http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/zelka/ciz#coje. [cit. 2011-02-18].

Čižinský jejich užitečnost shrnuje takto: „Přináší s sebou určité výhody: bude stačit jen jedno povolení namísto dosavadních tří (pracovní povolení, povolení zaměstnavatele získávat zaměstnance ze zahraničí a povolení k pobytu), čímž se ušetří až tisíc korun na státních poplatcích; povolení bude na dobu dvou či tří let; jeho vyřízení bude trvat jeden až dva měsíce na rozdíl od dosavadních čtyř a více a některé doklady postačí předložit až po příjezdu do České republiky.“³² Toto jsou jistě výrazná ulehčení. Avšak mnoho kritizovaných postupů při vyhotovování zůstává při starém. Žádat se bude dál na ambasádě, na zelenou kartu nebude ani při splnění všech podmínek právní nárok a úředníci dále nemusejí zamítnutí či přidělení zdůvodňovat. Cizinci také nemohou měnit zaměstnání aniž by si vyřídili nové povolení na Ministerstvu Vnitra. Čižinský tedy shrnuje, že zaměstnavatelé si jistě polepšili neboť jim ubude administrativy k vyřizování, cizinci si nikterak nepolepšili ani nepohoršili. Zelené karty jim přiznávají sice poněkud menší míru práv než předchozí systém povolení, ale jsou byrokraticky pružnější a dá se z nich vždy přestoupit do standardního pobytového režimu. Upozorňuje však, že na rozdíl od USA, kde zelená karta pro jejího nositele znamená téměř ta samá práva jako pro rodilého občana, v České republice je jen běžným pracovním vízem bez příslibu jakékoliv integrace cizince do společnosti.³³

2.6. Modré karty

Projekt evropské „modré karty“ je inspirován původně americkým konceptem zelených karet. Měl by umožnit příliv

³² ČIŽINSKÝ, P. *Zelené karty? Čekalo se více*. [online] Praha: Multikulturní centrum. 2008. [cit. 2011-01-31]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2099149>.

³³ ČIŽINSKÝ, P. *Zelené karty? Čekalo se více*. [online] Praha: Multikulturní centrum. 2008. [cit. 2011-01-31]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2099149>.

kvalifikovaných pracovníků do Evropské unie a posílit tak odvětví, v nichž se nedostává kvalifikované pracovní síly. Evropský parlament ve své zprávě uvádí, že vysoce kvalifikovaní pracovníci v současné době preferují spíše země jako je Kanada, Spojené státy, nebo Austrálie, Evropská unie je z důvodu fragmentace pracovního trhu spíše na okraji jejich zájmu.³⁴ Návrh by měl proto držitelům „modré karty“ umožnit, aby se po třech letech v jednom členském státu směl přestěhovat do jiného členského státu. Modrá karta bude vydávána na dobu tří let s možností prodloužení o dva roky. Pokud pracovník podepíše pracovní smlouvu na dobu kratší než jsou tři roky, bude mu vydána karta na dobu trvání pracovního poměru plus tři měsíce. „Tato karta, jejíž udělování bude podléhat společným postupům a kritériím, nebude nahrazovat stávající vnitrostátní systémy, ale představuje spíše dodatečný motivační nástroj.“³⁵

Žadatel o modrou kartu bude muset splňovat řadu specifík. Jak informuje evropský parlament musí již být předem přijatý na určité pracovní místo v Evropské unii, musí mít nejméně pětiletou pracovní zkušenost z daného oboru.³⁶ „Žádost o vydání modré karty je oprávněn podat cizinec, pokud hodlá na území pobývat přechodně po dobu delší než tři měsíce a bude zaměstnán na pracovní pozici vyžadující vysokou kvalifikaci, která

³⁴ Srov.: Evropská „modrá karta“ pro vysoce kvalifikované pracovníky, zpráva vydaná Evropským parlamentem, dostupné z <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20081107FCS41562&language=CS>. [cit. 2011-02-18].

³⁵ Evropská „modrá karta“ pro vysoce kvalifikované pracovníky, zpráva vydaná Evropským parlamentem, dostupné z <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20081107FCS41562&language=CS>. [cit. 2011-02-19].

³⁶ Srov.: Evropská „modrá karta“ pro vysoce kvalifikované pracovníky, zpráva vydaná Evropským parlamentem, dostupné z <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20081107FCS41562&language=CS>. [cit. 2011-02-19].

podle zvláštního právního předpisu může být obsazena cizincem, který není občanem Evropské unie. Má tedy řádně ukončené vysokoškolské vzdělání nebo vyšší vzdělání, pokud studium trvalo alespoň tři roky.³⁷ Pracovní smlouva žadatele mu musí zaručovat příjem, který bude nejméně 1,7 krát vyšší než průměrný hrubý příjem členského státu, v němž si zřídil své trvalé bydliště, a nesmí být nižší než plat evropského pracovníka na srovnatelném pracovním místě.

³⁷ Žádost o zelenou a modrou kartu, informace pro žadatele o zelené a modré karty vydal Generální konzulát České republiky ve Lvově, dostupné z http://www.mzv.cz/lvov/cz/viza_a_konzularni_informace/vizove_informace/pobyt_nad_90_dnu/zadosti_o_zelenou_kartu.html[cit. 2011-02-19].

3. Cizinci na českém trhu práce

„Pracovní trh je spojen s tržní ekonomikou, ve které je stejně jako služby a výrobky prodávána a kupována i práce (pracovní smlouvy a mzdy jsou směňovány za čas a kvalifikaci pracovníků). (...) Trh práce představuje v průmyslové tržní ekonomice její hlavní distributivní mechanismus.“³⁸ Pracovní trh však není pouze ekonomickou institucí. Vzhledem k tomu, že se na něm manipuluje i s lidským potenciálem je vnímán i jako velmi významná sociální instituce státu. „Pracovní trh je i sociální institucí, protože trh práce není stejným trhem jako jiné trhy a pracovní síla není stejným zbožím jako jiná zboží.“³⁹ Offe k tomu dodává, že pracovní trh je velmi efektivní díky tomu, že řeší dva sociální problémy zároveň. Jednak udává člověku jako pracovní síle při procesu výroby jeho roli tím, že ho zařazuje na určitou příčku na žebříčku pracovních pozic. A jednak je právě podle podílu na výrobě, tedy podle pozice kterou zastává ohodnocen finančně a sociálně.⁴⁰ Trh práce je tedy vlastně jakousi arénou, kde lidé soupeří o zaměstnání, o vyšší pozici, v nějakém procesu výroby.

Mezřický uvádí, že v letech 1971 – 1973 došlo k uvolnění vazby národních měn na dolar. To spolu s ropnou krizí v roce 1973 vedlo k tomu, že národní a zejména mezinárodní firmy začaly hledat nové výrobní možnosti, jak maximalizovat zisk a akumulovat kapitál.⁴¹ Domácí pracovní trh byl vyčerpán, ovšem za hranicemi státu se zdálo být mnoho možností, které byly dosud nevyužity, protože nebyly žádné směrnice na směnný kurz

³⁸ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 54.

³⁹ SIROVÁTKA, T. *Politika pracovního trhu*. Brno: Vydavatelství Masarykovy Univerzity Brno, 1995, s. 21.

⁴⁰ OFFE, K. *Disorganised Capitalism: Contemporary Transformations of Work Politics*. Cambridge: Polity Press. 1985. s. 14.

⁴¹ Srov.: MEZŘICKÝ, V. *Globalizace*. Praha: Portál, 2003, s. 10.

vůči americkému dolaru. Díky změně směnného systému na takzvané volně plovoucí kurzy, bylo možné vypočítat kurz i u méně známých měn. Tím tedy bylo možné začít spolupracovat s rozvojovými zeměmi. „Uvolnění kontroly nad přesuny kapitálu, možnosti využívat především v rozvojových zemích komparativní výhody, zejména nižší náklady na pracovní sílu, vedly ke vzniku stále většího počtu nadnárodních společností.“⁴² Takto spontánně se vyvíjel proces globalizace. Přestože globalizace zásadně ovlivnila vývoj společnosti, neexistuje její jednotná a ucelená definice, stejně jako ucelená a jednotná teoretická reflexe. Mezřický uvádí jednu z definic. „Jde o rozšíření spektra zboží a služeb, jež se dostávají na mezinárodní trhy jako důsledek liberalizace obchodu, rostoucí volnosti zřizování organizací a technických inovací, které umožňují poskytování služeb bez prostorového omezení.“⁴³ Globalizace která, byla nejdříve vnímána jako soubor ekonomických aktivit a procesů, však vyvolala celé řady společenských důsledků. „Migrace jsou inherentní součástí soudobé globální civilizace a mění tradiční monokulturní společenství směrem k heterogenním. Procesy homogenizace a diferenciací probíhají současně a přetvářejí sociální subsystémy jak významných tradičních národních společenství, tak i menších komunit z odlehlých částí světa. Státy se silnou národní kulturou hostí migranty z mnoha i velmi vzdálených kultur a proto je pro současný svět schopnost vzájemné sociální a kulturní přizpůsobivosti nezbytným předpokladem další existence.“⁴⁴ Cizinci přicházejí podle Horákové a Bareše do České republiky zejména za účelem zaměstnání či podnikání. Nejvíce viditelní jsou právě na trhu práce,

⁴² MEZŘICKÝ, V. *Globalizace*. Praha: Portál, 2003, s. 11.

⁴³ MEZŘICKÝ, V. *Globalizace*. Praha: Portál, 2003, s. 10.

⁴⁴ HORÁKOVÁ, M., BAREŠ, P. *Interkulturní otevřenost institucí trhu práce a zaměstnanosti v České republice*. Projekt „Moving Societies towards Integratinon?“ národní zpráva za Českou republiku. [online]. 2005 [cit. 2011-02-26]. s. 6 Dostupný z WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/ul_1231a.pdf.

jejich ekonomickou emancipaci pokládáme za předpoklad jejich úspěšné společenské integrace.⁴⁵

3.1. Diferenciace trhu práce

Trh práce je segmentován má mnoho dimenzí. „Pracovní trh není homogenní, nebo lépe řečeno neexistuje jeden trh práce ale vlastně tolik trhů, kolik existuje geografických oblastí, odvětví a profesí.“⁴⁶ Mareš hovoří o dvou pracovních trzích, které označuje jako primární trh práce a sekundární trh práce. „Na primárním trhu práce se soustřeďují lepší a výhodnější pracovní příležitosti s vyšší prestiží, poskytující řadu šancí, relativně dobré možnosti profesionálního růstu a většinou i lepší pracovní podmínky.⁴⁷ Pracovní pozice jsou relativně bezpečné před propouštěním, je snazší zvýšit si kvalifikaci a tím si stabilizovat svou pozici. Práce je relativně dobře placená a je zde zajištěn i jistý růst mezd. Sekundární trh práce je podle Mareše charakterizován pracovními místy s nižší prestiží a nižší mzdovou úrovní. O kariéře se nedá hovořit, pracovní příležitosti jsou méně stabilní a kariéra zaměstnanců tohoto typu trhu práce je periodicky přerušována kratšími či delšími obdobími nezaměstnanosti. Fluktulace pracovníků je velká. Minimální možnost zvýšení kvalifikace znemožňuje osobám zde zaměstnaným přechod na primární trh práce. I mzdová hladina je zde samozřejmě nižší.⁴⁸ Mareš a kolektiv uvádějí Granovettera a Tillyho

⁴⁵ HORÁKOVÁ, M., BAREŠ, P. *Interkulturní otevřenost institucí trhu práce a zaměstnanosti v České republice*. Projekt „Moving Societies towards Integration?“ národní zpráva za Českou republiku. [online]. 2005 [cit. 2011-02-26]. s. 6 Dostupný z WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/ul_1231a.pdf.

⁴⁶ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 51.

⁴⁷ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 51.

⁴⁸ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 54.

teorii fronty, podle níž odhadují zaměstnavatelé lidský potenciál jako jsou vědomosti, zkušenosti, kvalifikace, spolehlivost a výkonnost a žadatele o práci seřazují podle potenciálního přínosu. Ti kdo jsou hodnoceni nízko či negativně se dostávají na konec „fronty“ a mají jen malou šanci na získání zaměstnání.⁴⁹ Překážkou přitom může být jakákoliv okolnost, která by zaměstnavateli bránila disponovat plně najímanou pracovní silou. Mareš uvádí že na sekundárním trhu práce se proto koncentrují zejména ženy, hodně mladí nebo naopak staří lidé, osoby tělesně handicapované, nekvalifikované a málo vzdělané a příslušníci etnických minorit.⁵⁰ Horáková a Bareš uvádějí, že jako nejvýznamnější bariéru vnímají cizinci jazyk, dále kulturní odlišnost, tendenci etnických komunit uzavírat se vůči majoritní společnosti a diskriminaci. Na straně institucí trhu práce, především úřadů práce, jsou pak jako bariéry uváděny dlouhé fronty a složité „papírování“.⁵¹ Administrativní komplikace může způsobovat pobytový status cizinců. Jeho vyřizování je velmi zdlouhavé, náročné a málo efektivní. „Pro cizince je velice těžké se v něm orientovat, což vede řadu cizinců k využívání služeb různých zprostředkovatelů a celý systém se tak stává velmi netransparentním a náchylným ke korupci.“⁵²

⁴⁹ MAREŠ, P., VYHLÍDAL, J., SIROVÁTKA, T. *Nezaměstnaní na trhu práce*. Praha: VÚPSV, 2002 [online]. [cit. 2011-02-26]. Dostupné z <http://praha.vupsv.cz/fulltext/vymasi.pdf>.

⁵⁰ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. s. 51.

⁵¹ Srov.: HORÁKOVÁ, M., BAREŠ, P. *Interkulturní otevřenost institucí trhu práce a zaměstnanosti v České republice*. Projekt „Moving Societies towards Integration?“ národní zpráva za Českou republiku. [online]. 2005 [cit. 2011-02-27]. s. 21. Dostupný z WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext//ul_1231a.pdf.

⁵² HORÁKOVÁ, M., BAREŠ, P. *Interkulturní otevřenost institucí trhu práce a zaměstnanosti v České republice*. Projekt „Moving Societies towards Integration?“ národní zpráva za Českou republiku. [online]. 2005 [cit. 2011-02-26]. s. 22. Dostupný z WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext//ul_1231a.pdf.

3.2. Zprostředkovatelské zaměstnávání

Imigranti v České republice podle Horákové a Bareše nejčastěji shánějí práci přes kontakty v etnické komunitě. Dalšími významnými zdroji informací jsou internet inzeráty. Často také cizinci, kteří se neorientují v našem prostředí či neumí jazyk, využívají služeb zprostředkovatelů⁵³. Jejich služby však často balancují na hraně zákona, nebo překračují i za ní. Tento systém podle Topinky a kolektivu vykazuje nezvyklou setrvačnost.⁵⁴ Pracovat „na klienta,“ čímž se rozumí právě zprostředkovatel práce, je některými prezentováno jako výhodné, neboť cizinec se nemusí zabývat řadou nepříjemných starostí, jeho zprostředkovatel to udělá za něj. Na druhou stranu, přetrvávají nejasnosti ve vztahu, cizinci nezbytvá než důvěřovat, že ho jeho zprostředkovatel nepodvede. „Ambivalentní hodnocení instituce zprostředkování práce je patrné – na jedné straně vydírání, na druhé straně de facto pomoc a potřebná služba.“⁵⁵

⁵³ HORÁKOVÁ, M., BAREŠ, P. *Interkulturní otevřenost institucí trhu práce a zaměstnanosti v České republice*. Projekt „Moving Societies towards Integration?“ národní zpráva za Českou republiku. [online]. 2005 [cit. 2011-02-27]. s. 22. Dostupný z WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/ul_1231a.pdf.

⁵⁴ Srov.: TOPINKA, D., JANOUŠKOVÁ, K., KLIMENT, P., *Strategie zvládání obtížných situací cizinců z Ukrajiny a Mongolska* [online]. Sociofaktor s.r.o., 2010, místo vydání neuvedeno. [cit. 2011-02-27]. s. 30. Dostupný z WWW: http://www.integracnicentra.cz/documents/p%C5%99%C3%ADloha%20C4%8D.9_Strategie%20zvl%C3%A1d%C3%A1n%C3%AD%20obt%C3%AD%C5%BEen%C3%BDch%20situac%C3%AD-v%C3%BDzkum.pdf.

⁵⁵ TOPINKA, D., JANOUŠKOVÁ, K., KLIMENT, P., *Strategie zvládání obtížných situací cizinců z Ukrajiny a Mongolska* [online]. Sociofaktor s.r.o., 2010, místo vydání neuvedeno. [cit. 2011-02-27]. s. 30. Dostupný z WWW: http://www.integracnicentra.cz/documents/p%C5%99%C3%ADloha%20C4%8D.9_Strategie%20zvl%C3%A1d%C3%A1n%C3%AD%20obt%C3%AD%C5%BEen%C3%BDch%20situac%C3%AD-v%C3%BDzkum.pdf.

3.3. Agenturní zaměstnávání

Další možností, jak se nechat zaměstnat je agenturní zaměstnávání. Agentury nejčastěji fungují na bázi spolupráce jedné organizace v místě původu cizince a druhé organizace v zemi cílové. Agentura v zemi původu podle Krebsa zprostředkuje náborovou kampaň často v chudých oblastech rozvojové země.⁵⁶ To, do jaké míry bude agentura mystifikovat, záleží pouze na jejím přístupu či strategii. „Zvláště lidé, pocházející z venkovského prostředí nemají prakticky přístup k objektivním informacím, a jsou tedy spíše ochotni věřit mýtu o České republice jako bohatém západním ráji.“⁵⁷ „Agentury práce jsou využívány spíše nově příchozími migranty, jimž je tato možnost často prezentována jako nejsnazší – slibují zajištění všech potřebných úředních náležitostí. Často i v tomto případě dochází ke zneužití důvěry migranta a aktivity agentur jsou na hranici nebo za hranicí zákona.“⁵⁸ Krebs a Pechová například uvádějí, že podle respondentů šetření agentury velmi často poskytují nepravdivé a neúplné informace, popřípadě vůbec žádné. Často také dotazovaní uvádějí, že po příjezdu do České republiky agentura změnila pravidla, například o polovinu snížila původně dohodnutou měsíční

⁵⁶ Srov.: KREBS, M., PECHOVÁ, E. *Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách*. Zpráva z projektu Pomoc a podpora osobám obchodovaným a vykořisťovaným na trhu práce [online]. La Strada, 2008 - [cit. 2011-02-27]. s. 18. Dostupný z WWW: <http://www.strada.cz/attachments/a/a299f4c2987af8abd03e03d8c1df8620.pdf>

⁵⁷ KREBS, M., PECHOVÁ, E. *Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách*. Zpráva z projektu Pomoc a podpora osobám obchodovaným a vykořisťovaným na trhu práce [online]. La Strada, 2008 - [cit. 2011-02-27]. s. 18. Dostupný z WWW: <http://www.strada.cz/attachments/a/a299f4c2987af8abd03e03d8c1df8620.pdf>

⁵⁸ HORÁKOVÁ, M., BAREŠ, P. *Interkulturní otevřenost institucí trhu práce a zaměstnanosti v České republice*. Projekt „Moving Societies towards Integration?“ národní zpráva za Českou republiku. [online]. 2005 [cit. 2011-02-27]. s. 22. Dostupný z WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/ul_1231a.pdf.

mzdu.⁵⁹ Podle Topinky a kolektivu jsou zkušenosti cizinců různorodé. „Agenturní zaměstnávání je opakem k přímému zaměstnávání firmami, které je pokládáno za solidnější a odpovědnější.“⁶⁰ Kritici z řad cizinců zmiňují problémy, zejména pokud se chtějí z agenturního zaměstnávání vyvázat. Některé agentury jsou schopny využít komplikovaného postavení cizinců a v případě nelояálního chování přistupují k výhrůzkám, objevují se zmínky o neplacení poslední výplaty. Problematické je podle Krebse a Pechové to, že v případě nedodržení slibů ze strany „domovské“ agentury nemají cizinci, po příjezdu do České republiky prakticky žádnou šanci vymoci původní podmínky, protože je přebírá agentura česká a s tou podepíše novou smlouvu.⁶¹ Topinka a kolektiv dále uvádí, že přestože si cizinci uvědomují, že práce přes agentury kontrastuje se standardním zaměstnáváním a stojí vysoké náklady, je to možnost poměrně snadná. Cizinci agentury navzájem rozlišují a vnímají to, že se výrazně liší svým přístupem i jednáním, které variuje mezi pomocí a vydíráním. V některých agenturách je například uzavírání smluv se zaměstnancem běžnou praxí, v jiných se smlouvy

⁵⁹ Srov.: KREBS, M., PECHOVÁ, E. *Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách*. Zpráva z projektu Pomoc a podpora osobám obchodovaným a vykořisťovaným na trhu práce [online]. La Strada, 2008 - [cit. 2011-02-27]. s. 18. Dostupný z WWW: <http://www.strada.cz/attachments/a/a299f4c2987af8abd03e03d8c1df8620.pdf>.

⁶⁰ TOPINKA, D., JANOUŠKOVÁ, K., KLIMENT, P., *Strategie zvládnutí obtížných situací cizinců z Ukrajiny a Mongolska* [online]. Sociofaktor s.r.o., 2010 - [cit. 2011-02-27]. s. 28. Dostupný z WWW: http://www.integracnicentra.cz/documents/p%C5%99%C3%ADloha%20%C4%8D.9_Strategie%20zvl%C3%A1d%C3%A1n%C3%AD%20obt%C3%AD%C5%BE%C3%BDch%20situac%C3%AD-v%C3%BDzkum.pdf.

⁶¹ Srov.: KREBS, M., PECHOVÁ, E. *Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách*. Zpráva z projektu Pomoc a podpora osobám obchodovaným a vykořisťovaným na trhu práce [online]. La Strada, 2008 - [cit. 2011-02-27]. s. 23. Dostupný z WWW: <http://www.strada.cz/attachments/a/a299f4c2987af8abd03e03d8c1df8620.pdf>.

neuzavírají vůbec.⁶²

4.4. Specifické postavení pracujících imigrantů v rámci organizace

Práce je cizinci vnímána jako klíčový prvek pobytu v České republice. „Nejobtížnější je podle výpovědí si práci udržet v prvním roce a přivyknout si na její náročnost a na pracovní postupy. První rok provází pracovníky obavy z možných chyb a ztráty zaměstnání, časem se cítí pracovníci na svých pozicích trochu jistěji.“⁶³ Adaptace se vztahuje hlavně na to, jak se přizpůsobit zaměstnavatelům a jak zvládnout nároky práce. Pokud se v prvním roce podaří udržet si svou pozici a zajistit si pokračování práce, do budoucna se promítává očekávání, že se situace bude postupně zlepšovat.

Práce je přitom náročná, podle Krebse pracují imigranti obvykle v dělnických profesích. Stížnosti jím zpovídaných respondentů se týkaly většinou vztahů na pracovišti, případně fyzické či psychické náročnosti

⁶² Srov.: TOPINKA, D., JANOUŠKOVÁ, K., KLIMENT, P., *Strategie zvládnání obtížných situací cizinců z Ukrajiny a Mongolska* [online]. Sociofaktor s.r.o., 2010, místo vydání neuvedeno. [cit. 2011-02-27]. s. 29. Dostupný z WWW: http://www.integracnicentra.cz/documents/p%C5%99%C3%ADloha%20%C4%8D.9_Strategie%20zvl%C3%A1d%C3%A1n%C3%AD%20obt%C3%AD%C5%BEen%C3%BDch%20situac%C3%AD-v%C3%BDzkum.pdf.

⁶³ Srov.: TOPINKA, D., JANOUŠKOVÁ, K., KLIMENT, P., *Strategie zvládnání obtížných situací cizinců z Ukrajiny a Mongolska* [online]. Sociofaktor s.r.o., 2010, místo vydání neuvedeno. [cit. 2011-03-04]. s. 21. Dostupný z WWW: http://www.integracnicentra.cz/documents/p%C5%99%C3%ADloha%20%C4%8D.9_Strategie%20zvl%C3%A1d%C3%A1n%C3%AD%20obt%C3%AD%C5%BEen%C3%BDch%20situac%C3%AD-v%C3%BDzkum.pdf.

práce.⁶⁴ Topinka a kolektiv dokresluje, že se jedná o práci monotónní, normovanou, fyzicky náročnou, málo placenou, která neumožňuje kontakt s okolím. Často se jedná o práci ve směnném provozu, pracovníci se střídají ve dvou- či třísměnném provozu.⁶⁵ Neboť práce není příliš dobře ohodnocena, za běžnou osmidenní pracovní dobu se nedá příliš mnoho peněz vydělat. Krebs uvádí, že celkově se měsíční mzdy cizinců pracujících v sériových výrobcích, pokud je dostatek práce, pohybují v rozmezí 11 000 až 15 000 korun. Po odečtení všech nákladů na ubytování a stravu jim zbývá asi 4 000 až 10 000 korun. Většina se však pohybuje v dolní polovině tohoto rozpětí.⁶⁶ Je proto zapotřebí pracovat déle, akceptovat přesčas. Přesčasová práce, vysvětluje Topinka a kolektiv, se vyvíjí od aktuálních zakázek firem. Pokud je zakázka, nechodí se domů a pracuje se přesčas. Je také možné pracovat o víkendech a svátcích a vykrývat tak absenci českých zaměstnanců. Pokud však práce není, nebo pokud zaměstnavatelé chtějí imigranty potrestat či zastrašit, uvolňují je ze zaměstnání formou nařízených dovolených, nebo čerpáním náhradního volna. Tato situace je přitom imigranty vnímána jako ohrožující, neboť má závažné dopady na život

⁶⁴ Srov.: KREBS, M., PECHOVÁ, E. *Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách*. Zpráva z projektu Pomoc a podpora osobám obchodovaným a vykořisťovaným na trhu práce [online]. La Strada, 2008 - [cit. 2011-03-04]. s. 28. Dostupný z WWW: <http://www.strada.cz/attachments/a/a299f4c2987af8abd03e03d8c1df8620.pdf>

⁶⁵ Srov.: TOPINKA, D., JANOUŠKOVÁ, K., KLIMENT, P., *Strategie zvládání obtížných situací cizinců z Ukrajiny a Mongolska* [online]. Sociofaktor s.r.o., 2010, místo vydání neuvedeno. [cit. 2011-03-04]. s. 23. Dostupný z WWW: http://www.integracnicentra.cz/documents/p/C5%99%C3%ADloha%20%C4%8D.9_Strategie%20zvl%C3%A1d%C3%A1n%C3%AD%20obt%C3%AD%C5%BE%C3%BDch%20situac%C3%AD-v%C3%BDzkum.pdf

⁶⁶ Srov.: KREBS, M., PECHOVÁ, E. *Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách*. Zpráva z projektu Pomoc a podpora osobám obchodovaným a vykořisťovaným na trhu práce [online]. La Strada, 2008 - [cit. 2011-07-04]. s. 29. Dostupný z WWW: <http://www.strada.cz/attachments/a/a299f4c2987af8abd03e03d8c1df8620.pdf>

jejich rodiny, která s penězi navíc počítá.⁶⁷ Krebs dále seznamuje se strategiemi zaměstnavatelů či pracovních agentur, které nevyplácí či pouze částečně vyplácí příplatky za noční práci, práci přesčas, práci v sobotu a v neděli a odměny. Tato tendence je podle Krebse velmi častá.⁶⁸

Ekonomická krize dohasínající ještě v současnosti byla pro cizince naprostou pohromou. „Pokud práce není, zaměstnavatelé začnou propouštět. Platí to ale i naopak. Pokud firma získá zakázky opět poměrně rychle nabírá nové zaměstnance. (...) Co ale zůstává dál, navzdory novému zaměstnání, je velká míra přetrvávající nejistoty.“⁶⁹ Cizinci nikdy nevědí, kdy již nebudou firmě prospěšní, a proto zaměstnání ztratí. Pro firmu je riziko minimální, vždy najde nové zaměstnance. Pro cizince to ale znamená velký problém s pobytovým a pracovním povolením. Topinka a kolektiv ještě dodává, že ačkoliv nemohou posoudit ekonomický vývoj v segmentech

⁶⁷ Srov.: TOPINKA, D., JANOUŠKOVÁ, K., KLIMENT, P., *Strategie zvládnutí obtížných situací cizinců z Ukrajiny a Mongolska* [online]. Sociofaktor s.r.o., 2010, místo vydání neuvedeno. [cit. 2011-03-04]. s. 24. Dostupný z WWW: http://www.integracnicentra.cz/documents/p/C5%99%C3%ADloha%20%C4%8D.9_Strategie%20zvl%C3%A1d%C3%A1n%C3%AD%20obt%C3%AD%C5%BEEn%C3%BDch%20situac%C3%AD-v%C3%BDzkum.pdf.

⁶⁸ Srov.: KREBS, M., PECHOVÁ, E. *Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách. Zpráva z projektu Pomoc a podpora osobám obchodovaným a vykořisťovaným na trhu práce* [online]. La Strada, 2008 - [cit. 2011-03-04]. s. 29. Dostupný z WWW: <http://www.strada.cz/attachments/a/a299f4c2987af8abd03e03d8c1df8620.pdf>

⁶⁹ Srov.: TOPINKA, D., JANOUŠKOVÁ, K., KLIMENT, P., *Strategie zvládnutí obtížných situací cizinců z Ukrajiny a Mongolska* [online]. Sociofaktor s.r.o., 2010, místo vydání neuvedeno. [cit. 2011-03-04]. s. 26. Dostupný z WWW: http://www.integracnicentra.cz/documents/p/C5%99%C3%ADloha%20%C4%8D.9_Strategie%20zvl%C3%A1d%C3%A1n%C3%AD%20obt%C3%AD%C5%BEEn%C3%BDch%20situac%C3%AD-v%C3%BDzkum.pdf.

pracovního trhu, domnívají se, že příběh o krizi je frekventovaně a cíleně využíván ke snižování nákladů a větší disciplíně pracovníků.⁷⁰

⁷⁰ TOPINKA, D., JANOUŠKOVÁ, K., KLIMENT, P., *Strategie zvládnutí obtížných situací cizinců z Ukrajiny a Mongolska* [online]. Sociofaktor s.r.o., 2010, místo vydání neuvedeno. [cit. 2011-03-04]. s. 26. Dostupný z WWW: http://www.integracnicentra.cz/documents/p%59%99%C3%ADloha%20%C4%8D.9_Strategie%20zvl%C3%A1d%C3%A1n%C3%AD%20obt%C3%AD%C5%BEen%C3%BDch%20situac%C3%AD-v%C3%BDzkum.pdf.

3. Nelegální migrace jako závažná oblast sociální intervence

„Ve světě, kde je realitou nerovnoměrné rozdělení bohatství a ve kterém existují země, v nichž je velmi problematické zajistit si základní životní potřeby, a současně země, kde v tomto smyslu panuje významný přebytek, je pohyb osob z chudých do bohatších zemí naprosto zákonitý. Pokud se lidem postaví do cesty překážky ve formě restriktivní imigrační politiky, je minimální šance, že je to odradí, budou však muset spoléhat na flexibilnější, obvykle nezákonné postupy.“⁷¹

Přijetím nelegálního statusu, ať už záměrně nebo nezáměrně, se cizinci zařazují na určitou příčku ve společenském žebříčku, která je často zcela odlišná než na jakou byli zvyklí ve své zemi původu. „Ilegální pracovní migrant se na danou situaci adaptuje, smiřuje se s ní, přijímá své postavení za neměnné.“⁷² Nelegální status mimo jiné představuje pro svého nositele i jistou sociální zranitelnost, v tom smyslu, že ať se mu stane cokoli, nemůže se obrátit na policii, neboť by byl transportován do své země původu. Je logické, že migrace, která má za důsledek tuto zranitelnost migrantů se velmi často prolíná nebo je identická s migrací, která se označuje jako zátěžová. Burčíková vysvětluje, že tím se myslí migrace, která neumožňuje cizinci získat status, který by mu umožnil úplnou nezávislost na zprostředkovatelích práce, či na výhodách poskytovaných státem, jako je například azylová procedura. Závislost na zprostředkovatelích spojuje imigranty se zločineckými strukturami,

⁷¹ BURČÍKOVÁ, P. *Obchod s lidmi a nucená či vykořisťující práce v České republice*. [online]. Multikulturální centrum.vydání a místo vydání neuvedeno [cit. 2011-01-31].s. 6. Dostupný z <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2230052>.

⁷² Srov.: TOPINKA, D, KLIMENT, P. Intervence ve prospěch ilegálních pracujících imigrantů. In TOKÁROVÁ, A, MATULAYOVÁ, T. *Sociální pedagogika, sociální práce a sociální andragogika : aktuální otázky teorie a praxe*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove - Filozofická fakulta, 2008. s. 412.

závislost na výhodách poskytovaných státem, je zase prezentuje jako skupinu, která zneužívá systém.⁷³

Podle Topinky a Klimenta se cizinci přizpůsobují podmínkám života v ilegalitě, jsou vystaveni mnohočetným materiálním a sociálním deprivacím.⁷⁴ Často pak pod tíhou okolností, či pod tlakem nadřízeného pracují v nehygienických a zdraví nebezpečných podmínkách. Jejich pracovní směna trvá mnohem déle než zákonem povolených osm hodin, pracují dvanáct nebo i osmnáct hodin denně. Podle Klimenta a Topinky také po práci dostatečně neodpočívají, nepravidelně se stravují a aby ušetřili, snaží se snížit své náklady na minimum. Nemohou se volně pohybovat po prostoru, neboť tím vzrůstá riziko, že si jich všimne policie. A nemají přístup k zdravotní péči dotované státem, na placení za ošetření soukromě nemají dost peněz, takže nemoci a úrazy neléčí.⁷⁵

Český statistický úřad uvádí, že do roku 1999 nebyly systematicky sledovány informace o porušování pobytového režimu. V roce 2000 přešlo ilegálně přes státní hranice 30 761 osob, pobytový režim porušilo 22 355 osob. To jsou zároveň nejvyšší číselné údaje. V roce 2005 už jich přešlo státní hranice jen 14 545 a 9 800 porušilo pobytový režim. S každým rokem poté nelegálních cizinců ubývá, až v roce 2008 nalezneme 168 osob, jež nelegálně přešly hranice, nyní už přes vnější schengenskou hranici a pobytový režim porušilo 3 661 osob. I ve statistikách o vyhoštění nelegálních cizinců je patrný citelný pokles. V roce 2005 bylo vyhoštěno 2

⁷³ Srov.: BURČÍKOVÁ, P. *Obchod s lidmi a nucená či vykořisťující práce v České republice*. [online]. Multikulturální centrum.vydání a místo vydání neuvedeno [cit. 2011-01-31].s. 7. Dostupný z <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2230052>.

⁷⁴ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. . In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 93.

⁷⁵ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. . In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 93.

252 cizinců, v roce 2008 1 529 cizinců.⁷⁶ Z těchto statistik tedy vyplývá, že by nelegálních cizinců v České republice mělo ubývat, vlastně by tu už téměř žádní neměli být. Realita je ovšem, jak se zdá, výrazně jiná. Odhady se od zaznamenaných případů liší v rozmezí několika řádů. Podle neoficiálních odhadů z roku 2005 žije v České republice až 300 000 Ukrajinců s neregulérním pobytem.⁷⁷ „V roce 2004 bylo útvary zadrženo 16 696 cizinců, kteří spadají do kategorie nelegální migrace – porušování pobytového režimu. V roce 2003 jich bylo 21 350, přičemž dominují Ukrajinci. Pokud sečteme dostupné údaje od června 1999 do 2004, dostaneme číslo 93 557 zadržených nelegálně pobývajících cizinců, což poukazuje na rozsah nelegální práce.⁷⁸

3.1. Neregulérní status migrantů ve vztahu s obchodováním s lidmi

Obchodování s lidmi je třetí nejrozšířenější aktivitou ogranizovaného zločinu, hned po obchodování se zbraněmi a drogami. Ze všech těchto zločinů je také nejméně trestáno a pokud přece, tresty jsou neúměrně nízké.⁷⁹ Díky nízkému riziku proto není třeba se obávat, že bude překupník dopaden. Jedná se o proces který porušuje téměř všechna lidská práva – právo na život, svobodu, důstojnost či volnost pohybu.

⁷⁶ Srov.: ČSÚ : Český statistický úřad [online]. 2007 [cit. 2011-02-04]. Dostupný z WWW: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_nelegalni_migrace.

⁷⁷ Srov.: *Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce*. Zpráva o výsledcích sociologického výzkumu [online]. 2005 [cit. 2011-02-04]. s. 6 Dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/rs_atlantic/data/files/intermundia.pdf>.

⁷⁸ Srov.: *Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce*. Zpráva o výsledcích sociologického výzkumu [online]. 2005 [cit. 2011-02-04]. s. 6 Dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/rs_atlantic/data/files/intermundia.pdf>.

⁷⁹ Srov.: LINHARTOVÁ, K. *Proces obchodování s lidmi. Kde a proč k těmto zločinům dochází*. [online]. Praha: Multikulturní centrum. vydání neuvedeno [cit. 2011-01-31]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2120352>.

Nejvýznamnějším právním instrumentem je zákon č. 537/2004 Sbírky, konkrétně pak §232a) o obchodování s lidmi. Zákon praví, že kdo přiměje, zjedná, najme, zláká dopraví, ukryje nebo vydá jiného, aby ho bylo užito k pohlavnímu styku, obtěžování, zneužívání, otroctví, nevolnictví, nuceným pracím nebo vykořisťování, bude potrestán odnětím svobody na dvě až deset let. Je-li pachatel členem organizované skupiny trest se zvyšuje na pět až dvanáct let.⁸⁰

Překupníci využívají většinou špatné socio-ekonomické situace a nevědomosti. „Vyhlednuté oběti obvykle koupí od příbuzných či zaměstnavatelů, unesou je nebo podvedou slibem zaměstnání a lepší budoucnosti. K tomu výrazně přispívá chudoba nezaměstnanost a nerovnost, ozbrojené konflikty, přírodní katastrofy, nedostatek přístupu ke vzdělání a k informacím a v neposlední řadě falešná očekávání.“⁸¹ Burčíková a Kutálková uvádějí tři základní charakteristické prvky obchodování s lidmi. Jsou jimi transport, donucení a vykořisťování: Transportem se rozumí přemístění přes státní hranice, tak i přemístování v jednom státě. Podstata spočívá v tom, že se osoba přesune z místa, kde žila a kde má jistou sociální síť do místa, kde ji nemá. „Z hlediska mezinárodní migrace je důležité, že při obchodování s lidmi nemusí být nevyhnutelně porušeny žádné imigrační předpisy. Stejně tak však může obchodovaná osoba již vstupovat na území cílové země (nebo přejíždět přes tranzitní země) s těmito předpisy zcela v rozporu.“⁸²

⁸⁰ Srov.: Zákon č. 537/2004 Sbírky o trestné činnosti.

⁸¹ Srov.: LINHARTOVÁ, K. *Proces obchodování s lidmi .Kde a proč k těmto zločinům dochází.* [online].Praha: Multikulturální centrum.vydání neuvedeno [cit. 2011-01-31]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2120352>.

⁸² Srov.: Burčíková, P., Kutálková, P. Neregulérní status migrantů a migrantek ve vztahu k obchodování s lidmi. In POLANSKÁ, J, KADLECOVÁ, M. *Sborník neregulérní migrace, Neregulérní pobyt cizinců v ČR, Problémy a jejich řešení.* [s.l.] : [s.n.], 2008. Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva. s. 46. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2105205> >.

Donucení jako forma obchodování s lidmi „může nabývat podob od fyzického či sexuálního násilí nebo hrozby tímto násilím vůči migrantovi, příslušníkům rodiny a blízkým, přes zneužití moci nebo zranitelného postavení migranta až po uvedení v omyl. Obzvláště poslední dva typy donucení jsou často využívány, aby bylo docíleno neregulérního statusu migrantů. Ti pak nijak nemohou bránit svá práva proti dalšímu vykořisťování či manipulaci“.⁸³

Za vykořisťování se podle Burčíkové a Kutálkové považuje podle mezinárodní definice nucená prostituce, různé formy sexuálního zneužívání, nucená práce nebo služby, otroctví a podobné praktiky, odnímání orgánů, nucení k žebrotě, či k páchání trestných činů. Je dáno vztahem mezi vykořisťovanou osobou a vykořisťovatelem, nikoliv druhem vykonávané služby či práce. Může se objevovat v různých sektorech ekonomiky, často ve zpracovatelském a spotřebním průmyslu, dále v zemědělství a stavebnictví, službách, práci v domácnosti a sexuálním průmyslu.⁸⁴

Dále se rozlišuje obchodování s lidmi a pašování lidí. Sice spolu úzce souvisejí, ale lze tu nalézt kritéria pro jejich rozlišení. Základem je to, že pašování je pouhý přesun lidí za hranice a je prováděno za peníze. Pro přesnější vymezení Linhartová cituje Obokatu, který uvádí čtyři základní rozdíly. V obchodování je vždy možné rozlišit prvky nátlaku, v pašování nikoliv. Obchodování vyžaduje následné vykořisťování, zatímco při pašování končí nezákonná činnost ve chvíli, kdy pašerák dovede osoby na předem smluvené místo. Obchodování dále, na rozdíl od pašování

⁸³ Čechtická, E. *Možnosti sociální práce s nelegálně pracujícími imigranty v České Republice*. Olomouc : 2009. s. 23.

⁸⁴ Burčíková, P., Kutálková, P. Neregulérní status migrantů a migrantek ve vztahu k obchodování s lidmi. In POLANSKÁ, J, KADLECOVÁ, M. *Sborník neregulérní migrace, Neregulérní pobyt cizinců v ČR, Problémy a jejich řešení*. [s.l.] : [s.n.], 2008. Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva. s. 48. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2105205> >.

nevyžaduje překročení hranic. A v případě obchodování může být vstoupení přes hranice jak legální, tak nelegální, zatímco v případě pašování je vždy nelegální.⁸⁵

3.2 Klientelismus

System klientelismu se v České republice začal formovat v devadesátých letech. Jeho činnost se dá definovat jako “distribuce pracovních migrantů do jednotlivých pracovních pozic, segmentů pracovního trhu, profesí a míst výkonu práce.”⁸⁶ „Klientský systém tvoří dva základní stupně mocensky nerovných vztahů a tři typy aktérů. Na vrcholu pomyslné pyramidy stojí organizovaný zločin. (...) Na spodním stupni jsou imigranti, kteří celý systém sytí ekonomickými prostředky – svou mzdou. Mezi těmito dvěma skupinami, jako hlavní mediátoři stojí klienti.“⁸⁷ Tato instituce je ukázkou toho, jak lze netržním způsobem a za výrazně nerovných podmínek zprostředkovat nedostatkový statek.

Pro hlavní mediátory, zprostředkovatele práce pro ilegální imigranty se na území České republiky vžilo označení „klienti,“ pocházející z ruštiny. Sami imigranti tak svého zprostředkovatele často označují. „Pod označením „klient“ se skrývá člověk zajišťující odbyt zpravidla nekvalifikované práce v České republice, který tím zároveň uspokojuje

⁸⁵ Srov.: LINHARTOVÁ, K. *Proces obchodování s lidmi .Kde a proč k těmto zločinům dochází.* [online].Praha: Multikulturní centrum.vydání neuvedeno [cit. 2011-01-31]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2120352>.

⁸⁶ TOPINKA, D. *Instituce klientelismu na pozadí legality a nelegality.* [online].Praha: Multikulturní centrum.2005 [cit. 2011-01-31]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955159>.

⁸⁷ Srov.: NEKORJAK, M. *Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky.* In *Časopis Sociální studia.* Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. 90.

poptávku na zdejší trhu práce.“⁸⁸ Podle Klimenta a Topinky to vša vytváří jistou terminologickou zmatečnost neboť termín klient má v teorii i praxi sociální práce svůj ustálený význam.⁸⁹

Topinka uvádí že práce pro imigranty totiž není chápána jako nástroj k osobnímu zajištění, ale spíše jako prostředek k přežití migranta samotného, mnohdy i jeho širší rodiny či dalších, na něm závislých osob.⁹⁰ Neformální způsob práce je preferovaným postupem k zajištění každodenní existence , neboť je velmi efektivní a přináší určitý prospěch všem zúčastněným. Na druhé straně klientelismus vytváří prostor pro nátlak a možné vykořisťování. Černík k tomuto fenoménu píše, že někteří zaměstnavatelé tento systém akceptují, neboť se nemusí zabývat legalitou pobytu svých zaměstnanců, klientský systém je rozhodně flexibilnější a zaměstnavatelé se zbaví odpovědnosti za pracovníky, protože poptávka po levné práci je uspokojována smluvně s firmami zprostředkovatelů.⁹¹

Zprostředkování neformální práce je diverzifikovaný jev, který má velmi pestrou paletu podob a forem. „Mezi zprostředkovateli nalezneme solitéry, jednající na vlastní pěst, podvodníky, kteří vyinkasují peníze a zběhnou, zprostředkovatele, kteří rozprostřeli mezi východní a cílovou

⁸⁸ ČERNÍK, J. *Klientelismus jako quasi-feudalismus v Česku*. Multikulturální centrum Praha [online]. 1995 [cit. 2011-03-20], s. 1. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955294>>.

⁸⁹ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 96.

⁹⁰ Srov.: TOPINKA, D. *Instituce klientelismu na pozadí legality a nelegality*. [online].Praha: Multikulturální centrum.2005 [cit. 2011-01-31]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955159>.

⁹¹ Srov.: ČERNÍK, J. *Klientelismus jako quasi-feudalismus v Česku*. Multikulturální centrum Praha [online]. 1995 [cit. 2011-02-02], s. 4. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955294>>.

destinací široké sociální sítě, zprostředkovatelské agentury, firmy fungující na základě etnické solidarity, tiskařské usídlené a azylových zařízeních, Čechy, kteří ve firmách zaměstnávají „černé duše“, usídlené krajany atd.“⁹² Zprostředkovatelé neboli klienti mají rejstřík nabízených služeb mnohem pestřejší než jen propojení nabídky a poptávky na pracovním trhu. Nehledají jen volná místa, obstarávají i ubytování, jednají s úřady ve věcech potřebných povolení, mohou zajistit dopravu, místo českého zaměstnavatele vykonávají i část dohledu nad pracovní morálkou, řeší osobní konflikty.“⁹³ Okamžik kontaktu klienta se zprostředkovatelem zakládá vztah, z něhož plynou závazky pro obě zúčastněné strany. Zprostředkovatelé jsou pro imigranty velmi důležití a jsou si toho vědomi. Svou pozici si upevňují různými podružnými strategiemi. Nekorjak vyjmenovává tyto možnosti: Vybírají od zaměstnavatelů peníze a ty pak, po stržení vlastního zisku, vyplácí cizincům. Mohou mít pod kontrolou i doklady cizinců. Jednak se starají o vyřízení jednotlivých povolení, jednak jsou pro ně doklady jakousi zástavou. Zaručuje poslušnost a jednostranné dodržování závazků.⁹⁴ „Klientova sociální role spočívá ve vůdcovství sociální skupiny, kterou

⁹² TOPINKA, D. *Institute klientelismu na pozadí legality a nelegality*. [online]. Praha: Multikulturální centrum. 2005 [cit. 2011-01-31]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955159>.

⁹³ NEKORJAK, M. Klientický systém, Specifická instituce zprostředkování v prostředí ukrajinské pracovní migrace. In POLANSKÁ, J, KADLECOVÁ, M. *Sborník neregulérní migrace, Neregulérní pobyt cizinců v ČR, Problémy a jejich řešení*. [s.l.] : [s.n.], 2008. Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva. s. 48. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2105205> >.

⁹⁴ Srov.: NEKORJAK, M. Klientický systém, Specifická instituce zprostředkování v prostředí ukrajinské pracovní migrace. In POLANSKÁ, J, KADLECOVÁ, M. *Sborník neregulérní migrace, Neregulérní pobyt cizinců v ČR, Problémy a jejich řešení*. [s.l.] : [s.n.], 2008. Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva. s. 51. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2105205> >.

konstituuje nejenom jako ekonomickou jednotku, ale také jako politickou entitu. (...) Klientova přidaná hodnota k nekvalifikované práci kolektivu je znalost pravidel a zákonů vnějšího světa se kterým jednotlivce spojuje a zároveň je od něj izoluje.⁹⁵

Taková míra moci však otevírá příležitosti pro své zneužití. Případy podvodného jednání lze podle Nekorjaka rozdělit do dvou skupin. První skupina imigrantům nevyplatí jejich mzdu. Toto jednání je však pro zprostředkovatele nevýhodné, protože poškozuje jeho pověst a imigranti přestanou jeho služby využívat. Proto ji Nekorjak považuje spíše za okrajovou.⁹⁶ „Je zřejmé, že klientův kapitál spočívá v kontaktech a vztazích, ať už se jedná o hospodářské subjekty v ČR nebo o neformální sítě ve zdrojové zemi. Profesionál v oboru služeb založených na vztazích a kontaktech musí svůj kapitál udržovat a kultivovat tak, aby si udržel pověst a image, které rozhodují o úspěšnosti.“⁹⁷ Druhá balancuje na hranici nucené práce. Její strategií je zadržování dokumentů, zadlužování imigrantů a výhrůžky, aby si k sobě prostřednictvím své pracovníky co nejtěsněji připoutali a měli díky nim a z nich pramenící stálý výdělek.⁹⁸

⁹⁵ Srov.: ČERNÍK, J. *Klientelismus jako quasi-feudalismus v Česku*. Multikulturní centrum Praha [online]. 1995 [cit. 2011-02-02], s. 8. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955294>>.

⁹⁶ Srov.: NEKORJAK, M. Klientický systém, Specifická instituce zprostředkování v prostředí ukrajinské pracovní migrace. In POLANSKÁ, J, KADLECOVÁ, M. *Sborník neregulární migrace, Neregulární pobyt cizinců v ČR, Problémy a jejich řešení*. [s.l.] : [s.n.], 2008. Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva. s. 52. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2105205>>.

⁹⁷ ČERNÍK, J. *Klientelismus jako quasi-feudalismus v Česku*. Multikulturní centrum Praha [online]. 1995 [cit. 2009-02-21], s. 2. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955294>>.

⁹⁸ Srov.: *Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce*. Zpráva o výsledcích sociologického výzkumu [online]. 2005 [cit. 2011-02-01]. s. 10 Dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/rs_atlantic/data/files/intermundia.pdf>.

Do vztahu zprostředkovatel – cizinec, zasahuje ještě třetí instance, a tou je složka organizovaného zločinu. Tento stupeň klientského systému vznikl podle Nekorjaka později, počátek stanovuje do dob sovětské éry. Je však podle něj obtížně mapovatelný, vzhledem k malé ochotě respondentů o něm hovořit.⁹⁹ „Skupiny organizovaného zločinu vnucují zprostředkovatelům takzvanou ochranu. To znamená, že za stanovený měsíční poplatek nechávají zprostředkovatele nadále podnikat a zároveň jej chrání před konkurenčními vyděrači.“¹⁰⁰ Nejedná se však o pomoc patrona svému chráněnci. Systém mafie tím především ospravedlňuje a chrání sám sebe. „Přestože se mafie klientům běžně pod pohružkou násilí vnucují, nabízejí určité protislužby, ze kterých má klient prospěch – pokud jich využije. Těmito úsluhami ale mafie hájí především svůj ekonomický zájem. Prosperující klient znamená výtěžek.“¹⁰¹ Mezi služby mafie patří omezování počtu zprostředkovatelů v příslušné lokalitě, poskytování půjček, obstarávání dokladů a pokud mají dobré kontakty, mohou provádět prevenci proti kontrolním zásahům českých úřadů nebo chránit své prostředníky proti státní byrokracii. Podoba vztahů mezi skupinami organizovaného zločinu a zprostředkovateli nabývá mnoha různých podob, od vynucených vztahů až po dobrovolnou alianci.¹⁰²

⁹⁹ Srov.: NEKORJAK, M. Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky. In *Časopis Sociální studia*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. 91.

¹⁰⁰ NEKORJAK, M. Klientský systém, Specifická instituce zprostředkování v prostředí ukrajinské pracovní migrace. In POLANSKÁ, J, KADLECOVÁ, M. *Sborník neregulérní migrace, Neregulérní pobyt cizinců v ČR, Problémy a jejich řešení*. [s.l.] : [s.n.], 2008. Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva. s. 51. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=210520>

¹⁰¹ NEKORJAK, M. Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky. In *Časopis Sociální studia*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. 93.

¹⁰² Srov.: ČECHŤICKÁ, E. *Možnosti sociální práce s nelegálně pracujícími imigranty v České Republice*. Olomouc : 2009.

Klientelismus může být vnímán na široké škále, kde jeden pól tvoří představa poněkud nestandardního podnikání v oboru personalistiky a druhý pól vykořisťování novodobých otrokářů. Klientelismus se však nezakládá ani na vykořisťování ani normách trhu práce. „Klientura neboli klientský systém je modus organizování ekonomického jednání, „operační strukturou“ v sociálním prostředí nekvalifikované a dočasné pracovní migrace. Dynamika v rámci tohoto prostředí je průběžně generována střetáváním faktorů ze země původu, kterými jsou například vývoj nezaměstnanosti, populační nárůst/pokles, apod. a faktorů hostitelské země jako například poptávka na trhu práce, změny migrační legislativy anebo vývoj trhu s nemovitostmi.“¹⁰³ Přestože je klientský systém nelegální, je třeba být při vyslovování soudů, či navrhování způsobů řešení opatrný. Klientský systém zaplnil mezeru, který zela na trhu práce velmi svérázným způsobem, ovšem jeho eliminací by posílilo opět osvědčené neformální jednání. „V pravém slova smyslu by rozbití „klientského systému“ mělo v první řadě znamenat vytěsnění organizovaného zločinu z prostředí zaměstnávání imigrantů.“¹⁰⁴

3.3 Specifické postavení ilegálně pracujících imigrantů v sociálním prostoru

Ilegální pracující migranti, tvoří skupinu, která je ve zvýšené míře zranitelná. Zranitelnost vyplývá z jejich sociálního vyloučení, neschopnosti orientovat se v cizím prostředí, odepření přístupu k právům a

¹⁰³ ČERNÍK, J. Klientelismus jako quasi-feudalismus v Česku. Multikulturní centrum Praha [online]. 1995 [cit. 2009-02-21], s. 2. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955294>>.

¹⁰⁴ NEKORJAK, M. Klientský systém, Specifická instituce zprostředkování v prostředí ukrajinské pracovní migrace. In POLANSKÁ, J, KADLECOVÁ, M. *Sborník neregulérní migrace, Neregulérní pobyt cizinců v ČR, Problémy a jejich řešení*. [s.l.] : [s.n.], 2008. Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva. s. 51. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=210520>>.

zejména z neustálého strachu, že budou zadrženi a následně vyhoštěni.¹⁰⁵ „Důsledkem je, že kvůli nelegálnímu statusu nebo nejistému pobytovému statusu je lze lehce vydírat nebo manipulovat. Často si už z domova přinášejí nedůvěru vůči státním orgánům, která je živena pravdivými i nepravdivými informacemi od vykořisťovatelů.“¹⁰⁶ Ne každý migrant proto bude chtít přijmout sociální intervenci. Dostane-li se cizinec do potíží, bude se je snažit řešit pomocí klientského systému, nebo sítě známých, kteří žijí ve stejné oblasti. Obává se vystoupit z anonymity, neboť tím by přiznal svůj nelegální status a mohl by být deportován. Toto riziko podstoupí pouze v případě, že vyčerpal všechny ostatní možnosti. „Učiní tak spíše ti, kteří se nedokážou v prostoru hostitelské země adaptivně orientovat a v relaci k tomu nejsou schopni nalézt vhodného prostředníka, či jej ztratili, nebo se takový prostředník dopustil vůči nim podvodného jednání.“¹⁰⁷ Nelegální imigranti se pohybují v hostitelské zemi za pomoci svého zprostředkovatele, který jim jednak pomáhá nalézt ubytování a práci a jednak nad nimi má kontrolu. Imigranti jsou na něm více či méně závislí.¹⁰⁸ Zprostředkovatel

¹⁰⁵ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 96 - 97.

¹⁰⁶ BURČÍKOVÁ, P. *Obchod s lidmi a nucená či vykořisťující práce v České republice*. [online]. Multikulturní centrum. vydání a místo vydání neuvedeno [cit. 2011-01-31].s. 7. Dostupný z http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fceb50bfa263ef/LaStrada_country_report_pdf.pdf.

¹⁰⁷ KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 97.

¹⁰⁸ NEKORJAK, M. Klientský systém, Specifická instituce zprostředkování v prostředí ukrajinské pracovní migrace. In POLANSKÁ, J, KADLECOVÁ, M. *Sborník neregulérní migrace, Neregulérní pobyt cizinců v ČR, Problémy a jejich řešení*. [online]. 2008. Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva. [cit. 2011-01-31] s. 52. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2105205>>.

tedy jistě neuvidí rád snahu sociálních pracovníků o intervenci mezi jeho schovanci. Mohl by totiž ztratit v jejich očích své privilegované postavení, či dokonce přijít o své pracovníky, čímž by byl ohrožen jeho zisk.

Ilegálně pracující migranti, používají mnoho taktik sociálního skrývání. V sociálním prostoru se pohybují velmi málo a nenápadně. Topinka tuto strategii nazývá neviditelný pohyb. Má dvě dimenze. První nazývá rozpohybovanou prací. Je to praktika používaná prostředníky. Spočívá v tom, pokud zpozorují, že jejich pracovník v nějakém místě začíná zakořeňovat, tedy získává nějakou jistotu, rychle ho převedl jinam, do prostředí, které je pro migranta neznámé. Někdy je k tomu vedou objektivní podmínky, jindy snaha o zachování co největší závislosti imigranta na prostředníkově. K tomu přispívá i nekvalifikovanost a časová omezenost práce, která nutí po ukončení hledat jiné pracovní místo.¹⁰⁹ Druhá dimenze má maskovací charakter. Imigranti se pohybují ve skrytu, který produkuje mnoho omezení. „Jsou jim znemožněny běžné úkony jako řízení automobilu a cestování.“¹¹⁰ Omezením je například způsob života, který je považován za nenápadný. Jde o to splynout co nejvíce s okolím, nepoutat na sebe ničí pozornost. Dále také pohyb v prostorech kde je velké množství lidí a jednotlivec snáze zůstane nepovšimnut. „Patří mezi ně pohyb v prostorech koncentrované anonymity (nádraží, kavárny, diskotéky).“¹¹¹ Aby se imigranti mohli někde setkávat, určují se takzvaná referenční místa. Jsou to tedy místa která slouží k setkávání a kontaktu se zprostředkovatelem nebo přáteli. „Prostor je v nelegální migraci strukturován nikoliv etnicky, ale

¹⁰⁹ Srov.: TOPINKA, D. *Uváznutí v nelegalitě*. In *Časopis Sociální studia*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. 84 - 85.

¹¹⁰ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. . In *časopis Sociální práce*. Brno : Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 93.

¹¹¹ TOPINKA, D. *Uváznutí v nelegalitě*. In *Časopis Sociální studia*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. 86.

místně. Není parcelizován podle měst bloků, čtvrtí, obvodů, bloků, ale podle konkrétních míst. Orientačním bodem na mapě je „náš bar,“ „naše nádraží“ a tak dál.“¹¹²

¹¹² Srov.: TOPINKA, D. *Uvznuti v nelegalitě*. In *Časopis Sociální studia*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. s. 85.

4. Sociální práce s nelegálními imigranty v České republice

Tato klientská skupina je natolik specifická, že nelze uplatnit standardní nástroje a postupy sociální práce. Přispívá k tomu i fakt, že tento problém nebyl v České republice doposud tematizován. Přestože je možné shromáždit v této oblasti četná empirická data, detabuizovat tento jev a porozumět mu, podle Topinky a Klimenta o skutečném rozsahu ilegální pracovní migrace můžeme pouze spekulovat, neboť konkrétní validní údaje dosud chybějí.¹¹³

Nelegální imigranti mají dlouhodobě neuspokojeny nebo jen částečně uspokojeny základní lidské potřeby. To může zanechat výrazné negativní dopady na lidské psychice. V těchto souvislostech je užíván termín deprivace. Langmeier a Matějček termín deprivace definují jako psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostatečné míře po dosti dlouhou dobu.¹¹⁴ Ilegální imigranti trpí několika typy deprivace. Trpí biologickou deprivací, která se týká neuspokojení materiálních potřeb jedinců. Pravděpodobnost výskytu tohoto typu deprivace je velmi vysoká. Kliment a Topinka uvádějí, že imigranti většinu svých vydělaných peněz posílají svým blízkým a nechávají si jen nejnnutnější finanční rezervu. Pokud pak dojde k nečekané události jejich bazální potřeby jsou neuspokojeny tak dlouho dokud si nenajdou práci novou a nedostanou první výplatu. Trpí nedostatkem potravy, ztrácejí přístřeší, které je často vázané na konkrétní pracovní poměr, jsou omezeni

¹¹³ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 94.

¹¹⁴ Srov.: LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. 3.vyd. Praha: Avicenum, 1974 s. 56.

v hygienických zvyklostech a podobně.¹¹⁵ Úlohou sociálního pracovníka by tedy bylo pomoci imigrantovi překlenout období materiální nouze. Kliment a Topinka rozvíjí v tomto kontextu myšlenku utajovaných ubytovacích kapacit, kam by se imigranti mohli na přechodnou dobu uchýlit. Toto ubytování by mohlo fungovat i jako ochranné zázemí pokud se imigrant dostane do konfliktu se svým zprostředkovatelem a cítí se ohrožen.¹¹⁶ Sociální deprivace se týká strádání, které je způsobeno sociální izolací jedinců, nedostatkem sociálních kontaktů a nedostatkem znalostí, týkajících se života na území hostitelské země, které jsou nezbytné pro adaptaci.¹¹⁷ Sociální práce v této sféře by znamenala zejména informovat klienty o právních okolnostech jejich životní situace, o rizicích spojených se ztrátou legálního statusu a o možnostech řešení. Pro popsání všech možností sociální intervence na poli nelegální imigrace je nutné zmínit i pomoc poradenskou, která by se týkala vztahových problémů, jak na území hostitelské země tak v zemi původu.¹¹⁸

¹¹⁵ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 99.

¹¹⁶ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 99.

¹¹⁷ Srov.: LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. 3.vyd. Praha: Avicenum, 1974 s. 56.

¹¹⁸ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 99.

4.1. Způsoby sociální intervence uplatňující se v současnosti v České republice

Je mnoho organizací, které poskytují legislativní nebo sociální poradenství, pro ty imigranty, kteří je sami kontaktují. Cizinci s nelegálním statutem se však snaží žít ve skrytu. „Pokud se ilegálně pracující migrant dostane do obtíží, uplatňuje reaktivní praktiky, které odráží privatní de – etatizovaný prostor, který je sycen soukromými zájmy a vyprázdněn od veřejné moci. Neobrací se o pomoc někam mimo sociální sítě a klientelu, obavy a nedůvěra se promítají do vztahu nabízené pomoci ze strany sociálních pracovníků veřejnoprávních organizací. Má obavu se demaskovat, jelikož by se přihlásil ke svému nelegálnímu postavení.“¹¹⁹ Nemají žádnou představu o tom, koho a proč by měli kontaktovat, navíc se tím vystavují riziku, neboť vystupují z anonymity. Cizinci měli podle Krebse často představu, že jejich osud českou společnost nezajímá, a tedy by u Čechů pomoc nehledali. V případě nouze by se obraceli na příslušníky vlastní komunity, kteří mají vyšší status.¹²⁰ Klientů sociální intervence tohoto typu je tedy nemnoho, přestože je podle Klimenta a Topinky potenciální klientská skupina velmi rozsáhlá, neboť do ní náleží stovky tisíc osob.¹²¹

¹¹⁹ TOPINKA, D, KLIMENT, P. Intervence ve prospěch ilegálních pracujících imigrantů. In TOKÁROVÁ, A, MATULAYOVÁ, T. Sociální pedagogika, sociální práce a sociální andragogika : aktuálne otázky teórie a praxe. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove - Filozofická fakulta, 2008. s. 415.

¹²⁰ Srov.: KREBS, M., PECHOVÁ, E. *Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách*. Zpráva z projektu Pomoc a podpora osobám obchodovaným a vykořisťovaným na trhu práce [online]. 2008 [cit. 2011-02-07]. s. 51 Dostupný z WWW: <http://www.strada.cz/attachments/a/a299f4c2987af8abd03e03d8c1df8620.pdf>.

¹²¹ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 96 - 97.

Dalším problémem, který přispívá k nepřilísné efektivnosti tohoto typu sociální intervence je fakt, že neexistuje žádný způsob, jak v souladu se zákonem přeměnit nelegální status zpět na legální. Jakmile tedy cizinec jednou do nelegality upadne, jediná zákonná cesta, jak se z ní vymanit, je vrátit se do domovské země, vyřídit a zaplatit znovu všechny potřebné administrativní záležitosti a pak se vrátit zpět. Mnoho cizinců se zadluhuje, jen aby mohli vyjet do ciziny, rodina a komunita na ně spoléhá a kromě peněz jim dává i důvěru, že si v cizí zemi poradí, nezklamou, vypůjčené peníze vrátí a rodinu vyvedou z tíživé existenční situace. „Téměř všichni respondenti chtěli zůstat na území České republiky i v případě, že tu nenaleznou práci, a dokonce i v situaci, že ztratí legálnost svého pobytu.“¹²² Často také nemají dost peněz na cestu zpátky a tak jim nezbývá než zůstat. „Ztrátou práce přicházejí o možnost pobytu v Česku, často ale nemají peníze na návrat zpět. (...) Jde většinou především o lidi, kteří se na cestu za prací do Česka zadlužili vysokými částkami. Jenže po pár měsících ztratili práci a teď se nemohou ani vrátit.“¹²³ Navíc se často stává, že úředníci domovské země podruhé během krátkého časového období potřebné dokumenty žadateli nepřiznají. Druhou možností, která je ovšem v rozporu se zákonem je odcestovat domů a tam si vytvořit novou identitu, nové doklady a nová povolení. To bývá snazší než se pokoušet vyjet do stejné země podruhé, nicméně je to opět zdroj případných problémů se zákonem v domovské i hostitelské zemi.

Téměř výhradně je sociální práce s nelegálními imigranty, kterou se zabývají organizace poskytující sociální intervenci v České

¹²² KREBS, M., PECHOVÁ, E. *Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách*. Zpráva z projektu Pomoc a podpora osobám obchodovaným a vykořisťovaným na trhu práce [online]. La Strada, 2008 - [cit. 2011-02-07]. s. 51 Dostupný z WWW: <http://www.strada.cz/attachments/a/a299f4c2987af8abd03e03d8c1df8620.pdf>.

¹²³ KUTÁLKOVÁ, P., *Příliš úzká brána k lidským právům. Proces identifikace obchodovaných osob v České republice* [online]. Praha: La Strada, 2010 - [cit. 2011-02-07]. s. 51 Dostupný z WWW: <http://www.strada.cz/attachments/d/df2bdf2fda96c6ad80fed7879571057d.pdf>.

republiky, členěna do jednotlivých projektů. Zadavatel těchto projektů poskytuje většinou i nezbytné finance. Projekt se pak týká jen úzké skupiny migrantů, například občanů jedné země, kterým je pomoc poskytována. Pokud imigrant překoná všechny výše uvedené obavy a navštíví nějakou sociální organizaci, zjistí její pracovníci jestli nezapadá do rámce některého z projektů, kterým se věnují a pokud ne, mohou mu poskytnout jen určité poradenství. Takový klient jim ubírá čas a peníze a oni mu nemohou náležitě pomoci, není tedy příliš vítaným.

V České republice v oblasti sociální intervence s nelegálními imigranty zcela chybí terénní práce. Důvody jsou zejména finančního rázu. Je to přitom jediný způsob, jak s cizinci promluvit, dozvědět se něco o jejich skutečných potřebách a sociální intervenci pak těmto potřebám přizpůsobit.

5. Návrh informačního a poradenského centra s terénními pracovníky

Jak vyplývá z předchozího textu, v oblasti sociální práce s ilegálně pracujícími imigranty v České republice chybí zejména terénní práce. Za cizinci se nikdo do ulic nevydává, neboť riziko je příliš velké a oni sami, ani při sebevětších problémech, sociální pomoc nevyhledají, ať už ze strachu či nevědomosti. Chybí zde styčný bod mezi imigranty samotnými a projekty sociální práce jednotlivých organizací. Právě na tento chybějící mezičlánek, tedy na terénní práci, bych chtěla zaměřit pozornost ve svém návrhu poradenského centra.

„Nejvhodnější formou pomoci se zde jeví sociální práce na ulici, neboli streetwork.“¹²⁴ Streetwork bude ze strany klientů shledán spíše jako bezpečný pro svůj anonymní charakter, neboť jim bude nabízena sociální pomoc aniž by se museli sociálnímu pracovníkovi identifikovat. Podle Klimenta a Topinky je podmínkou úspěšné činnosti sociálního pracovníka dokonalá orientace v problematice neregulérní pracovní migrace zasazená do konkrétního operačního prostoru. Jedině tak může dojít k identifikaci možných klientů, nebo celých skupin. V dalším kroku vstupuje sociální pracovník do kontaktu s těmito jedinci a nabízí jim svou pomoc.¹²⁵

5.1. Legislativní ukotvení

Při terénní sociální práci je hlavním principem komunikace s klienty v jejich přirozeném prostředí. “Terénní sociální práce je jedním z významných a účinných nástrojů, jak předcházet sociálnímu vyloučení

¹²⁴ KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 100.

¹²⁵ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 100.

jednotlivců, rodin či celých sociálních skupin z určitých interakcí a z provozu sociálních institucí, které jsou ve společnosti přístupné většině.“¹²⁶ Fenomén sociálního vyloučení zabraňuje lidem, aby se angažovali v mnoha sférách společenského života. Nedělníková a kolektiv uvádí, že sociální práce nemůže počítat s tím, že tito jedinci či sociální skupiny sami vyhledají odbornou pomoc v jejích institucích. Přitom právě oni jsou nositelé takových sociálních témat, které sociální intervenci přísluší.¹²⁷

Terénní sociální práce v kontextu zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách uvádí, že terénní sociální práce je realizována prostřednictvím terénních forem sociálních služeb. Sociální službou se přitom rozumí činnost nebo soubor činností, které zajišťují pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění, nebo prevence sociálního vyloučení. Jednotícím prvkem těchto služeb je přitom právě to, že jsou naplňovány v přirozeném sociálním prostředí. Toto prostředí se podle § 3 d) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách dále vymezuje jako rodina a sociální vazby k osobám blízkým, domácnost osoby a sociální vazby k dalším osobám, se kterými sdílí domácnost a místa, kde osoby pracují, vzdělávají se a realizují běžné sociální aktivity.¹²⁸ Podle § 53 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou jím ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb

¹²⁶ NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol., *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - [cit. 2011-02-08]. s. 5 Dostupný z WWW:http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Metodicka_prirucka_TSP.pdf.

¹²⁷ Srov.: NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol., *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - [cit. 2011-02-08]. s. 5 Dostupný z WWW:http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Metodicka_prirucka_TSP.pdf.

¹²⁸ Srov.: Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.¹²⁹

Podle § 37 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách sociální poradenství zahrnuje základní a odborné sociální poradenství. Janoušková a Nedělníková uvádí, že podle § 3 vyhlášky č. 505/2006 základní poradenství obsahuje: poskytnutí informace směřující k řešení nepříznivé sociální situace, poskytnutí informace o možnostech výběru druhu sociálních služeb, poskytnutí informace o základních právech a povinnostech uživatele, poskytnutí informace o možnostech podpory členů rodiny.¹³⁰ Základní sociální poradenství je povinnou činností při poskytování všech druhů sociálních služeb. Odborným sociálním poradenstvím je pak míněno poskytování informací se zaměřením na specifické potřeby jednotlivých sociálních skupin či jednotlivců.¹³¹ Toto poradenství podle Janouškové a Nedělníkové v § 4 vyhlášky č. 505/2006 obsahuje: zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, zejména zprostředkování navazujících služeb a kontaktů, sociálně terapeutické činnosti, jako je poradenství v oblasti orientace v sociálních systémech, práva, psychologie a v oblasti vzdělání, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů, a při obstarávání osobních záležitostí, pomoc při vyřizování běžných záležitostí, pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu

¹²⁹ Srov.: Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. In NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol., *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - [cit. 2011-02-08]. s. 10. Dostupný z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Methodicka_prirucka_TSP.pdf.

¹³⁰ JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, 2008. s. 29.

¹³¹ Srov.: Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

s přirozeným sociálním prostředím.¹³² Poskytování služby terénních programů podle § 34 vyhlášky č. 505/2006 znamená tyto činnosti: zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, zejména aktivity umožňující lepší orientaci ve vztazích odehrávajících se ve společenském prostředí, pomoc při uplatňování práv oprávněných zájmů, a při obstarávání osobních záležitostí, pomoc při aktivitách podporujících sociální začleňování osob, sociálně terapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností, podporujících sociální začlenění osob, poskytování informací o rizicích spojených se současným způsobem života a snižování těchto rizik, včetně případného poskytování materiálních prostředků ke snižování těchto rizik.¹³³

Terénní pracovník je, podle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, odborný pracovník, který naplňuje podmínky způsobilosti k právním úkonům, bezúhonnosti, zdravotní způsobilosti a kvalifikační požadavky, kladené na pracovníka v sociálních službách podle § 116 odst. 5 b) zákona č. 108/2006 Sb. Tím je míněno střední vzdělání s výučním listem nebo střední vzdělání s maturitní zkouškou a absolvování akreditovaného kvalifikačního kurzu. Absolvování akreditovaného kvalifikačního kurzu se nevyžaduje u fyzických osob, které získaly podle zvláštního právního předpisu způsobilost k výkonu zdravotnického povolání ergoterapeut.¹³⁴ Terénní pracovník vykonává podle tohoto zákona § 116 odst. 1 b) základní výchovnou nepedagogickou činnost spočívající v prohlubování a upevňování základních hygienických a společenských návyků, působení na vytváření a rozvíjení pracovních návyků, manuální zručnosti a pracovní

¹³² JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, 2008. s. 29.

¹³³ JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, 2008. s. 29.

¹³⁴ Srov.: Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

aktivity, provádění volnočasových aktivit zaměřených na rozvíjení osobnosti, zájmů, znalostí a tvořivých schopností formou výtvarné, hudební a pohybové výchovy, zabezpečování zájmové a kulturní činnosti a podle § 116 odst. 1 c) zajišťování sociální pomoci, provádění sociálních depistáží pod vedením sociálního pracovníka, poskytování pomoci při vytváření sociálních a společenských kontaktů a psychické aktivizaci.¹³⁵ „Předpokladem k výkonu povolání sociálního pracovníka je podle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost.“¹³⁶ Odbornou způsobilostí Nedělníková a kolektiv míní vysokoškolské vzdělání nebo vyšší odborné vzdělání získané v oborech se zaměřením na sociální práci, sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociálně právní činnost, sociální práci, charitní a sociální činnost, dále absolvování akreditovaných kurzů ve výše uvedených oblastech a absolvování praxe pod vedením zkušeného sociálního pracovníka v terénní intervenci.¹³⁷

5.2. Přímá práce terénního pracovníka s klientem

Janoušková a Nedělníková citují Rhodse, který upřesňuje, že typů aktivit, kterým lze poskytovat informace a služby „rizikové“ populaci je celá řada. Čím větší variabilita, tím větší pravděpodobnost, že se cílovou skupinu podaří kontaktovat a služby poskytnout. Rozeznává tři hlavní typy sociální práce: nezávislá práce v terénu, která je prováděna na veřejných prostranstvích, na ulicích, nádražích, nezávisle na institucích. Druhým

¹³⁵ Srov.: Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. In NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol., *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - [cit. 2011-02-08]. s. 10. Dostupný z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Metodicka_prirucka_TSP.pdf.

¹³⁶ Srov.: Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

¹³⁷ Srov.: NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol., *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - [cit. 2011-02-08]. s. 11 – 12 Dostupný z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Metodicka_prirucka_TSP.pdf.

typem je terénní práce v domácnostech, která probíhá opakovanými návštěvami do domácností cílové klientské skupiny. Třetím je pak komunální terénní práce, která probíhá v institucích či organizacích zřízených obcemi (školy, vězení, ubytovny). Soustřeďuje se na organizace v nichž je možné cílovou skupinu kontaktovat.¹³⁸ Pro cílovou skupinu nelegálně pracujících imigrantů je použitelný pouze první způsob. Navštěvovat je v místě jejich bydliště, tedy v ubytovnách nebo bytech není možné, neboť riziko je příliš velké. „Zprostředkovatelé nehledají jenom volná místa, ale obstarávají i ubytování, (...) mohou zajistit dopravu, místo českého zaměstnavatele vykonávají i část dohledu nad pracovní morálkou, řeší osobní konflikty.“¹³⁹ Zprostředkovatelé mají o „svých“ cizincích každodenní informace a rozhodně by neradi viděli sociálního pracovníka, který by za nimi docházel na ubytovnu a vysvětloval rizikovost a neregulérnost jejich postavení v zprostředkovatelském vztahu. Komunální terénní práce je nemožná proto, že tato cílová skupina se záměrně nikde neshlukuje, naopak, snaží se ukrývat. Důvody a strategie sociálního ukrývání popisují v kapitole 3.3. Jediné místo, kde by bylo možné je potkat je jejich pracoviště, i tam je však míra rizika extrémně vysoká. Přesto však by na pracovišti podle mého názoru bylo možné kontakt rozvinout.

Sociální pracovník musí nejprve provést depistáž. „Depistáž je aktivní vyhledávání a kontaktování potenciálních uživatelů podle cílové

¹³⁸ JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, 2008. s. 27 – 28.

¹³⁹ NEKORJAK, M. Klientský systém, Specifická instituce zprostředkování v prostředí ukrajinské pracovní migrace. In POLANSKÁ, J, KADLECOVÁ, M. *Sborník neregulérní migrace, Neregulérní pobyt cizinců v ČR, Problémy a jejich řešení*. [s.l.] : [s.n.], 2008. Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva. s. 48. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2105205> >.

skupiny a typu sociální služby.“¹⁴⁰ Topinka a Kliment uvádějí, že sociálně konstruované ilegální postavení (právní konstrukt) pracujících imigrantů vytváří specifickou sociální skupinu, vůči které nelze uplatnit veškeré standardní nástroje sociální práce.¹⁴¹ Sociální intervence musí zohlednit potřeby této klientské skupiny, stejně tak jejich životní postavení a současnou situaci. Navázání kontaktu může mít různé podoby, ale pro klientskou skupinu ilegálních imigrantů mi připadají neschůdnější dvě strategie, které uvádí Janoušková a Nedělníková. Jsou to aktivní oslovení jednotlivce či skupiny v terénu a rozšiřování letáků a jiných tištěných materiálů s nabídkou služeb.¹⁴² Navázání kontaktu je nutné pro rozvinutí důvěry a přijetí nabídky sociální práce ze strany klienta. „Formulace nabídky znamená poskytnutí základní informace o sociální službě a o možnostech spolupráce terénního pracovníka se zájemcem o službu. Pracovník má povinnost zájemce o službu informovat o nabízené službě a o všech okolnostech, které by pro něj ze spolupráce vyplynuly.“¹⁴³ Informace na letácích mají zase tu výhodu, že mohou být poskytovány v mnoha jazycích, čímž by se sociální pracovník zbavil možné jazykové bariéry. Navíc z letáku se nelegální imigrant o možnostech intervence může dozvědět v prostředí, které považuje za bezpečné a není vystaven stresu,

¹⁴⁰ JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, 2008. s. 28.

¹⁴¹ Srov.: TOPINKA, D., KLIMENT, P. Intervence ve prospěch ilegálních pracujících imigrantů. In TOKÁROVÁ, A., MATULAYOVÁ, T. *Sociálna pedagogika, sociálna práca a sociálna andragogika : aktuálne otázky teórie a praxe*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove - Filozofická fakulta, 2008. s. 415.

¹⁴² JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, 2008. s. 28.

¹⁴³ JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, 2008. s. 252 - 253.

který by pro něj mohlo znamenat setkání tváří v tvář. Při příštím setkání by už klient věděl, co mu sociální pracovník nabízí a případný kontakt by mohl být spíše ochoten riskovat, neboť by již znal výhody, které by z toho pro něj konkrétně mohly plynout. Právě tuto strategii by bylo možné rozvinout na pracovištích nelegálně pracujících imigrantů.

Nekomplikovanějším krokem bude získat důvěru ze strany samotných nelegálních imigrantů. Je to však nutný předpoklad pro úspěch terénní sociální práce. Topinka a Kliment usuzují, že podaří-li se pracovníkovi začlenit se mezi imigranty, stane se součástí jejich sociální sítě a imigranti si pozitivní zkušenosti o jeho existenci a přínosu navzájem sdělí.¹⁴⁴

Nutné je i to, aby terénní sociální pracovník získal důvěru zprostředkovatele své klientské skupiny. Neměl by být vůči nim v opozici, ale snažit se s nimi koexistovat, protože pro zprostředkovatele není velká obtíž své zaměstnance kdykoliv přemístit jinam a tím sociální intervenci zamezit. Zprostředkovatelé „by měli vnímat zájmy sociálních pracovníků za odlišné od svých vlastních zájmů, ale ne za protichůdné.“¹⁴⁵ Jen tak nebude sociální pracovník vnímán jako ohrožení jejich zájmů a nebude vytěšňován ze svého operačního prostoru pomoci. Kliment a Topinka zmiňují i riziko, že by sociální pracovník mohl být dotčenými organizacemi obviněn z napomáhání nelegální migraci. To by mohlo sociálního pracovníka stigmatizovat, nebo přímo bránit ve výkonu jeho práce.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 100.

¹⁴⁵ KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 100.

¹⁴⁶ Srov.: KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 100-101.

Po navázání kontaktu, je-li u klienta odezva, je nutné uzavřít určité ujednání o spolupráci, takzvanou smlouvu o poskytnutí sociální služby a to buď formou písemnou nebo ústní. Podle Janouškové a Nedělníkové je nutné tuto smlouvu uzavřít, není však nutné ji uzavřít písemně. Ústní smlouva má stejnou závaznost jako smlouva písemná.¹⁴⁷ Pak může sociální pracovník začít vykonávat soubor činností, předepsaných vyhláškou č. 505/2006 o poskytování základního sociálního poradenství, odborného sociálního poradenství a poskytování služby terénních programů. Podrobný výčet všech těchto činností je obsažen v kapitole legislativního ukotvení.

Někdy však, pro uspokojení všech potřeb klienta, je nutné klientovi nabídnout i služby, které kompetence či náplň práce sociálního pracovníka překračují. V tomto případě může terénní sociální pracovník využívat metody case managementu. „Případové řízení je obvykle realizováno v rámci multidisciplinárního týmů různých poskytovatelů služeb pro naplnění specifického souboru potřeb uživatele. Case management uskutečňovaný v rámci sociální práce je charakteristický tím, že se obrací na obě úrovně – jak na úroveň klienty, tak na systém ve kterém se klient realizuje.“¹⁴⁸

5.3. Nepřímé aktivity terénního sociálního pracovníka ve prospěch klienta

Podle Nedělníkové k tomuto typu činností patří mapování situace v prostředí a vyhledávání dostupných zdrojů potřebných k dosažení cílů, mapování případných rizik, které souvisí s výskytem problémů,

¹⁴⁷ JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, 2008. s. 255.

¹⁴⁸ JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, 2008. s. 30.

koordinování a iniciování změn v zájmu cílové skupiny (včetně ovlivňování tvorby sociální politiky).¹⁴⁹

Mapování je strategií, která je podle mého názoru pro sociální práci s nelegálními imigranty nezbytná. Přináší totiž zejména znalost kontextu životní situace klientů, dodává také důvěryhodnosti, a její znalost sociální pracovníky orientuje a směřuje k další práci. Dále jim může pomoci uvědomit si vlastní hranice a rizika jejich práce. „Cílem mapování situace v prostředí včetně rizika zdrojů je získání informací, které mohou být využity (...) pro plánování a rozvoj pomoci, při evaluaci poskytovaných služeb, při spolupráci s dalšími organizacemi a koordinaci činnosti, při iniciaci změn v zájmu cílové skupiny.“¹⁵⁰

Zejména uvědomění si rizik spojených s terénní sociální prací s nelegálními imigranty považují za zásadní. Topinka a Kliment uvádějí, že rizika se týkají zejména momentu zásahu do systému chodu ilegální pracovní migrace na lokální úrovni. Na tomto lokálním poli jsou si totiž sociální aktéři všech institucionalizovaných úrovní známi a celá situace dospěla do stavu konsensu. Způsob zacházení s ilegálními pracovními imigranty vyhovuje všem zúčastněným stranám, zprostředkovatelům, mafii, českým zaměstnavatelům, cizinecké policii i státním zaměstnancům, vyjma samotných imigrantů. Sociální práce proto může být vnímána jako ohrožující, intervenující aktéři mohou být vnímáni jako narušitelé ustáleného řádu.¹⁵¹ Nedělníková a kolektiv uvádějí, že pohyb pracovníka na

¹⁴⁹ Srov.: NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol., *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - [cit. 2011-03-12]. s. 47 Dostupný z WWW:http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Metodicka_prirucka_TSP.pdf.

¹⁵⁰ JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, 2008. s. 35.

¹⁵¹ Srov.: TOPINKA, D., KLIMENT, P. Intervence ve prospěch ilegálních pracujících imigrantů. In TOKÁROVÁ, A., MATULAYOVÁ, T. *Sociální pedagogika, sociální práce a sociální andragogika : aktuálně otázky teorie a praxe*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove - Filozofická fakulta, 2008. s. 417.

potenciálně nebezpečných místech by měl být co nejvíce omezen.¹⁵² To však v rámci výkonu terénní sociální práce s nelegálními migranty není možné zajistit, neboť tato intervence je svou povahou vždy potenciálně nebezpečná, jednak kvůli zprostředkovatelům a jednotkám organizovaného zločinu a jednak kvůli samotným klientům, kteří zejména při prvních kontaktech se sociálními pracovníky mohou být ve stresu z možných následků tohoto kontaktu a stres může vést k neočekávatelnému jednání. Je proto nutné, aby sociální pracovník nechodil do terénu sám. „Pokud pracovník shledá užitečným potenciálně nebezpečné místo navštívit nebo na něm setrvat, zajistí si spoluúčast jiného pracovníka.“¹⁵³ Kolik kolegů při terénní intervenci zvolit? Větší skupina lidí by působila příliš nápadně, klientská skupina by se mohla cítit ohrožena a nenavázat proto kontakt. Za optimální počet proto považují dvojici pracovníků. První z nich by měl být vzdělán a vyškolen podle specifik uvedených v kapitole o legislativním ukotvení. Druhý z dvojice by ideálně měl být původem cizinec hovořící jazykem cílové skupiny. Pokud by klientská skupina byla jazykově nejednotná, měl by to být člověk, hovořící jazykem nejpočetnější minority v rámci klientské skupiny. Další výhodou by bylo, že takový sociální pracovník bude nejlépe znát skutečné problémy a specifika týkající se cílové skupiny. Mohlo by to také pomoci rozvinout rychleji vzájemnou důvěru, která je základem úspěšné intervence.

Dalším postupem vhodným pro sociální práci s ilegálními imigranty je tvorba sociální mapy. Janoušková a Nedělníková odkazují na Schuringa, který uvádí, že cílem sociální mapy je orientovat se v lokalitě, ve které bude sociální pracovník působit a v institucích, které mohou být

¹⁵² Srov.: NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol., *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - [cit. 2011-02-08]. s. 52 Dostupný z WWW:http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Methodicka_prirucka_TSP.pdf.

¹⁵³ NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol., *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - [cit. 2011-02-08]. s. 53 Dostupný z WWW:http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Methodicka_prirucka_TSP.pdf.

během práce významné.¹⁵⁴ Může být vytvořena sociální mapa obecná, která obsahuje informace o celkové situaci, nebo naopak velmi specifická, která se bude soustřeďovat na informace o specifickém tématu či cílové skupině. Vzhledem k cílové skupině bych se přikláněla k mapě specifické. Za jednu z podstatných proměnných, která by měla do vypracování být zahrnuta považuji jazyk převládající u cílové skupiny nebo klienta. Na základě porovnání jazyka klienta a jazykových dovedností pracovníků by se totiž určovaly i dvojice terénních pracovníků pro určité oblasti či klientské skupiny.

5.4. Spolupráce s dalšími organizacemi

Spolupráci s organizacemi, které se zabývají nějakou formou sociální práce s nelegálními imigranty bych chtěla postavit na systému sociálních sítí.

„Za sociální síť je považováno spojení osob, organizací a subjektů, které mohou přispět k plnění cílů terénní sociální práce. Tvorba sociální sítě neboli síťování je chápána jako postup vytváření a udržení propojení a spolupráce organizací a institucí, které přicházejí do styku s uživateli terénní sociální služby.¹⁵⁵ Sociální sítě slouží v terénní práci k tomu, aby uživatelé získali přístup k dosud nevyužitým zdrojům. Zdroji mohou jednotlivci nebo celé organizace poskytující sociální služby. Při síťování využíváno vztahů mezi jednotlivými subjekty. Lze ho tedy využít i při přímé práci s klienty. „Mezi hlavní výhody síťování patří rychlost a flexibilita, subjekty v síti mohou sdílet zdroje, kontakty dovedností a znalosti, umožňuje spojení lidí na a subjektů na různých úrovních,

¹⁵⁴ Srov.: JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, 2008. s. 36.

¹⁵⁵ NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol., *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - [cit. 2011-02-08]. s. 47 Dostupný z WWW:http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Metodicka_prirucka_TSP.pdf.

usnadňuje pohyb ve formálních systémech, může přispívat ke vzniku alternativních řešení, v sítích se mohou rodit nové myšlenky.“¹⁵⁶

Tvorba a udržování kontaktů se v rámci sociální sítě vytváří následujícím způsobem. Nejdříve je podle Nedělníkové a kolektivu nutné zmapovat služby, které jsou v daném regionu k dispozici a vytvořit si přehled organizací a jimi poskytovaných služeb. Pak je nutné oslovit zástupce jednotlivých organizací a institucí, jejichž činnost má vliv na potenciální klienty a představit jim vlastní nabídku služeb. Pokud mají zájem o spolupráci, může terénní sociální pracovník získat od subjektu přesnější informace o jejich nabídce služeb, cílové skupině na kterou je služba zaměřena, o postupu a kritériích přijetí klienta do programu sociální práce. Je vhodné seznámit se s kontaktní osobou na niž se bude pracovník v případě potřeby obracet.¹⁵⁷

Sociální terénní pracovník v mém návrhu informačního a poradenského centra by byl je součástí sociálních sítí a v zájmu svých klientů i jednotlivých organizací by je během své činnosti rozvíjel a aktualizoval. Pokud by kontaktoval potenciálního uživatele sociální intervence, zjistil by jaké konkrétní potřeby má a pak by nahlédl do sociální sítě, zda by tento klient nebyl vhodným kandidátem sociální intervence v rámci projektu některé z organizací v sociální síti. Pokud by byl, klienta by o tom informoval a předal ho této organizaci. Pokud by nebyl vhodným kandidátem, pokusil by se terénní sociální pracovník nalézt cestu pro uspokojení klientových potřeb ve vlastní organizaci.

Tím, že by organizace, kterou navrhuji měla přehled o všech projektech probíhajících v regionu či v sociální síti, mohla by sama vytvářet

¹⁵⁶ NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol., *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - [cit. 2011-02-08]. s. 47 Dostupný z WWW:http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Metodicka_prirucka_TSP.pdf.

¹⁵⁷ NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol., *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - [cit. 2011-02-08]. s. 48 Dostupný z WWW:http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Metodicka_prirucka_TSP.pdf.

takové projekty, které by pokrývaly dosud nezpracované oblasti sociální intervence s nelegálně pracujícími imigranty.

5.4. Etika terénní sociální práce

Při terénní sociální práci se stává, že poskytovatel sociální intervence narazí na dilema, které je pro něj profesně těžko řešitelné, přesto je nutné tuto obtížnou volbu provést. Při cílové klientské skupině z řad nelegálně pracujících imigrantů se některá taková dilemata nabízejí už při teoretickém zamyšlení.

Zejména je třeba vyřešit problém plynoucí z toho, že zájem uživatele o sociální intervenci je v protikladu se zájmem společnosti. „Dilema vychází z možného protikladu zájmů klienta a společnosti, zejména při takové činnosti klienta, která podléhá ohlašovací povinnosti nebo ji lze chápat jako protispolečenskou (...) Zvláštním případem konfliktu zájmu uživatele může být poškození uživatele takzvaným „správným“ řešením.“¹⁵⁸ Jedná se o to, že sociální pracovník, pokud zjistí, že jeho klient je na území republiky protiprávně, má ohlašovací povinnost a měl by tedy imigranta nahlásit. Tím však podle Klimenta a Topinky vystavuje což je klienta riziku, že vůči němu budou aplikovány legální sankce v podobě zadržení a následného vyhoštění.¹⁵⁹ To je však možnost, které se imigranti obávají ze všeho nejvíce. V tomto kontextu je velmi důležité, zda by měl terénní sociální pracovník pocházet z veřejnoprávní instituce nebo z nestátního neziskového sektoru. Topinka a Kliment se domnívají, že z nestátního sektoru. „Etický kodex sociálního pracovníka velí zůstat

¹⁵⁸ NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol., *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - [cit. 2011-03-13]. s. 41 Dostupný z WWW:http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Methodicka_prirucka_TSP.pdf.

¹⁵⁹ KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 100.

loajální vůči svému zaměstnavateli.“¹⁶⁰ Zároveň by však měl sociální pracovník akceptovat klienta bez jakýchkoliv podmínek. Sociální pracovník pracující ve státních službách by se mohl, v případě poskytování intervence nelegálně pracujícímu migrantovi, dostat podle Topinky a Klimenta do situace, kdy bude buď jednat proti zájmu státu, nebo nebude přijímat svého klienta bezvýhradně. Ať tak či tak, pokud by pracoval ve státních službách, porušoval by sociální pracovník etický kodex své práce. Proto je nezisková organizace pro tuto klientskou skupinu lepším východiskem. Zároveň i sami cizinci budou mít ve pracovníka z nestátní neziskové organizace větší důvěru, neboť se zde nenabízí spojení s výkonnou státní mocí a tudíž možné odhalení úzkostlivě utajovaného nelegálního statusu.¹⁶¹

Další typy dilemat vyplývají z volby způsobu řešení nějakého problému. Nedělníková zmiňuje problematiku tendenci zasahovat pod tlakem okolností do témat, na které nedostačuje pracovníkova kvalifikace, či volbu strategií, které mohou pro klienta představovat riziko. Další etické dilema sociálního pracovníka by mohlo vyplývat z konfliktu nároků profese a vlastního pocitu bezpečí, zejména obava z vlastního poškození při výkonu terénní sociální práce¹⁶² v potenciálně rizikovém prostředí nelegální migrace. Tato témata by měl terénní sociální pracovník znát a pracovat s nimi, aby jeho činnost byla co nejefektivnější a odpovídala etickým zásadám.

¹⁶⁰ KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. In časopis Sociální práce. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007. s. 98.

¹⁶¹ TOPINKA, D, KLIMENT, P. Intervence ve prospěch ilegálních pracujících imigrantů. In TOKÁROVÁ, A, MATULAYOVÁ, T. *Sociálna pedagogika, sociálna práca a sociálna andragogika : aktuálne otázky teórie a praxe*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove - Filozofická fakulta, 2008. s. 415

¹⁶² NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol., *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - [cit. 2011-03-15]. s. 41 Dostupný z WWW:http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Metodicka_prirucka_TSP.pdf.

Janoušková a Nedělníková vyjmenovává etické zásady terénní sociální práce vůči klientovi. Pracovník v sociálních službách by měl podporovat své klienty k vědomí vlastní odpovědnosti, tedy aby se klient obeznámil se všemi okolnostmi a svou spolupodílel se na řešení své situace spolu se sociální pracovníkem. Dále musí pracovník v sociálních službách jednat tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů. Pomáhá se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům, jedná s každým člověkem jako s celostní bytostí. Sociální pracovník by měl chránit klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Měl by podporovat klienty ve využívání všech služeb a dávek sociálního zabezpečení, na které mají nárok. A konečně, sociální pracovník si musí být vědom svých odborných omezení.¹⁶³

¹⁶³ JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ D., *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 2008. s. 473 – 474.

Závěr

Ústředním problémem mé práce bylo těžké postavení nelegálně pracujících cizinců v České republice. Cílem mé práce bylo najít cestu jak zlepšit jejich společenské postavení, jak jim pomoci v komplikovaných životních situacích. Jako způsob dosažení tohoto cíle jsem si vybrala strategii terénní sociální intervence.

Když se Česká republika stala součástí Evropské unie, začal být koncept nelegální migrace záležitostí především politického diskurzu. Politika vůči imigrantům se postupem času zostřuje, vlády se pomocí svých programů snaží regulovat pracovní migraci. Celkový počet legálních imigrantů přesto stále roste, jak se dá vysledovat v oficiálních statistikách. Cizinci, kteří přijíždějí do České republiky za prací mají často velmi zkreslené představy o životě, mzdě a své vlastní budoucnosti. Mají-li štěstí a zapojí se do práce, dostávají se na sekundární pracovní trh. Zde nejsou vysoké platy, možnost kariérního vzestupu, zato je značná pravděpodobnost ztráty pracovní pozice, neboť fluktuace pracovníků je veliká. To značně komplikuje imigrantům situaci, neboť jejich povolení k pobytu jsou často vázány na konkrétní pracovní pozici. Mimo to, vůči zaměstnaným cizincům panuje v mnoha organizacích jistá forma diskriminace.

Celkový počet nelegálních imigrantů také stále roste, tyto údaje jsou však pouze odhadované, neboť problematikou nelegální migrace se téměř nikdo nezabývá a existuje tedy pouze málo odborných zdrojů. Imigranti bez dokladů a práv jsou však ve zvýšené míře zranitelní, jsou také v mnohé omezení, ať už v pohybu po veřejných prostranstvích, svobodném výběru povolání či lékařském ošetření. Musí se naučit jednat podle zvláštních strategií a skrývat se v sociálním prostoru, aby nebyli přistiženi. Trpí mnoha deprivacemi, nemohou se bránit proti bezpráví ze strany zaměstnavatelů i zprostředkovatelů, stávají se oběťmi obchodování s lidmi. Je proto nutné, aby jim byla poskytnuta sociální intervence.

Sociální práce s touto cílovou skupinou v České republice se v současné době omezuje pouze na práci na projektech. V oblasti sociální

práce s ilegálně pracujícími imigranty v České republice chybí zejména terénní práce. Chybí zde tedy styčný bod mezi imigranty samotnými a projekty sociální práce jednotlivých organizací. A právě terénní práce je klíčovým motivem v mém návrhu poradenského centra.

Terénní sociální práce musí být prováděna podle všech právních norem přímo v terénu. Je to totiž jediná možnost, jak cílovou skupinu potkat na volném prostranství. Konkrétní metodami by byla aktivní komunikace s potenciálním klientem a roznášení letáků s nabídkou služeb. Největším problémem bude získání důvěry samotných imigrantů, neboť jsou vzhledem k povaze svého postavení velmi nedůvěřiví. Stejně tak náročné bude získat důvěru zprostředkovatelů práce imigrantům, kteří mohou mít ze sociálních pracovníků pocit ohrožení. Terénní sociální práci s nelegálními imigranty proto považují za rizikovou. Ke snížení rizika by přispělo, aby terénní sociální pracovníci pracovali ve dvojicích.

Při nepřímých aktivitách ve prospěch klienta je nezbytné aby si terénní sociální pracovník vytvořil sociální mapu a zmapoval klientskou skupinu jako takovou. Pouze s dokonalou znalostí problematiky nelegální migrace a podrobnou znalostí konkrétní situace klientské skupiny je schopen efektivní práce.

Je nutné, aby terénní sociální pracovníci spolupracovali s ostatními organizacemi a to formou sociální sítě. Při kontaktování nového klienta sociální práce by pak sociální pracovník zjistil jeho potřeby, nahlédl do sociální sítě, zda by tento klient nebyl vhodným kandidátem sociální intervence v rámci projektu některé z organizací a klienta by informovala předal. Pokud ne, našel by cestu v rámci vlastní organizace. Díky sociální síti s dalšími organizacemi by bylo možné vytvářet projekty, které by pokrývaly dosud nezpracované oblasti.

Terénní sociální pracovník by měl pracovat podle etických zásad terénní sociální práce. Proto by poradenské centrum vy mělo pocházet z neziskového sektoru, aby se sociální pracovník nedostával do etických konfliktů.

Seznam použité literatury:

- 1) BURČÍKOVÁ, P. *Obchod s lidmi a nucená či vykořisťující práce v České republice*. [online]. Multikulturální centrum.vydání a místo vydání neuvedeno [cit. 2011-01-31]. Dostupný z <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2230052>.
- 2) Čechtická, E. *Možnosti sociální práce s nelegálně pracujícími imigranty v České Republice*. Olomouc : 2009.
- 3) ČERNÍK, J. *Klientelismus jako quasi-feudalismus v Česku*. Multikulturální centrum Praha [online]. 1995 [cit. 2011-02-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955294>>.
- 4) ČIŽINSKÝ, P. *Nelegalita pobytu cizinců a trestní sankce*. [online] Praha: Multikulturální centrum. 2008. [cit. 2011-01-30]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2099149>.
- 5) ČIŽINSKÝ, P. *Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva*. In Sborník neregulární migrace, Neregulární pobyt cizinců v ČR, Problémy a jejich řešení. [online] 2008. [cit. 2011-01-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2100525>>.
- 6) ČIŽINSKÝ, P. *Některé úvahy nad povahou českého zákona o pobytu cizinců*. [online] Praha: Multikulturální centrum. 2006. [cit. 2011-02-21]. Dostupný z WWW: http://www.uprchlici.cz/ppu/docs/clanek-pavla-cizinskeho_20061214184223.pdf.
- 7) ČIŽINSKÝ, P. *Zelené karty? Čekalo se více*. [online] Praha: Multikulturální centrum. 2008. [cit. 2011-01-31]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2099149>.

- 8) HNILICOVÁ H., *Od ledna 2011 se změnily podmínky zdravotního pojištění cizinců v ČR, dlouhodobé problémy to ale neřeší*. Multikulturní centrum Praha [online]. 1995 [cit. 2011-02-19]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2229027>.
- 9) HORÁKOVÁ, M., BAREŠ, P. *Interkulturní otevřenost institucí trhu práce a zaměstnanosti v České republice*. Projekt „Moving Societies towards Integratinon?“ národní zpráva za Českou republiku. [online]. 2005 [cit. 2011-02-26]. Dostupný z WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/ul_1231a.pdf.
- 10) JANKŮ, K. *Moderní migrace stěhování se zvláštním významem*. In *Časopis Sociální studia*. Brno : Masarykova univerzita, 2006.
- 11) JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, 2008.
- 12) JELÍNKOVÁ, M., 2007. *Přístup (ne)legálních migrantů ke zdravotní péči*. [online] Praha: Multikulturní centrum Praha. [cit. 2011-01-30]. <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1973899>. pdf(online) (17.2.2009).
- 13) KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Intervence ve prospěch ilegálních pracujících imigrantů* (článek dosud nepublikován, přístupný na Katedře sociologie a andragogiky v archivech autorů), Olomouc. 2008.
- 14) KLIMENT, P., TOPINKA, D. *Možnosti sociálních intervencí v prostředí ilegální pracovní migrace*. . In *časopis Sociální práce*. Brno :Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2007.

- 15) KREBS, M., PECHOVÁ, E. *Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách*. Zpráva z projektu Pomoc a podpora osobám obchodovaným a vykořisťovaným na trhu práce [online]. La Strada, 2008 - [cit. 2011-02-27]. Dostupný z WWW: <http://www.strada.cz/attachments/a/a299f4c2987af8abd03e03d8c1df8620.pdf>
- 16) KUTÁLKOVÁ, P., *Příliš úzká brána k lidským právům. Proces identifikace obchodovaných osob v České republice* [online]. Praha: La Strada, 2010 - [cit. 2011-02-07]. Dostupný z WWW: <http://www.strada.cz/attachments/d/df2bdf2fda96c6ad80fed7879571057d.pdf>
- 17) LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. 3.vyd. Praha: Avicenum, 1974.
- 18) LINHARTOVÁ, K. *Proces obchodování s lidmi. Kde a proč k těmto zločinům dochází*. [online]. Praha: Multikulturní centrum. vydání neuvedeno [cit. 2011-01-31]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2120352>.
- 19) MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002.
- 20) MAREŠ, P., VYHLÍDAL, J., SIROVÁTKA, T. *Nezaměstnaní na trhu práce*. Praha: VÚPSV, 2002 [online]. [cit. 2011-02-26]. Dostupné z <http://praha.vupsv.cz/fulltext/vymasi.pdf>.
- 21) MEZŘICKÝ, V. *Globalizace*. Praha: Portál, 2003.

22) NEDĚLNÍKOVÁ, D., a kol., *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - [cit. 2011-02-08].

Dostupný z WWW:http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Metodicka_prirucka_TSP.pdf.

23) NEKORJAK, M. *Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky*. In *Časopis Sociální studia*. Brno : Masarykova univerzita, 2006.

24) OFFE, K. *Disorganised Capitalism: Contemporary Transformations of Work Politics*. Cambridge: Polity Press. 1985.

25) POLANSKÁ, J, KADLECOVÁ, M. *Sborník neregulární migrace, Neregulární pobyt cizinců v ČR, Problémy a jejich řešení*. [s.l.] : [s.n.], 2008. Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2105205> >.

26) SIROVÁTKA, T. *Politika pracovního trhu*. Brno: Vydavatelství Masarykovy Univerzity Brno, 1995.

27) TOPINKA, D. *Instituce klientelismu na pozadí legality a nelegality*. [online].Praha: Multikulturní centrum. 2005 [cit. 2011-01-31]. Dostupný z WWW: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955159>.

28) TOPINKA, D. *Uváznutí v nelegalitě*. In *Časopis Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita, 2006.

29) TOPINKA, D., JANOUŠKOVÁ, K., KLIMENT, P., *Strategie zvládnutí obtížných situací cizinců z Ukrajiny a Mongolska* [online]. Sociofaktor s.r.o., 2010, místo vydání neuvedeno. [cit. 2011-02-27]. Dostupný z WWW: http://www.integracnicentra.cz/documents/p%C5%99%C3%ADloha%20C4%8D.9_Strategie%20zvl%C3%A1dnut%C3%AD%20obt%C3%AD%C5%BEen%C3%BDch%20situac%C3%AD-v%C3%BDzkum.pdf.

30) *Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce. Zpráva o výsledcích sociologického výzkumu* [online]. 2005 [cit. 2011-02-04]. Dostupný z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/rs_atlantic/data/files/intermundia.pdf.

31) www.csu.cz

32) www.europarl.europa.eu

33) www.mvcr.cz

34) www.mvz.cz

35) www.osn.cz

36) Zákon č. 108/2006 Sbírky o sociálních službách.

37) Zákon č. 323/1999 Sbírky o pojišťovnictví.

38) Zákon č. 326/1999 Sbírky o pobytu cizinců na území České republiky.

39) Zákon č. 435/2004 Sbírky o zaměstnanosti.

40) Zákon č. 537/2004 Sbírky o trestné činnosti.

41) ŽÁKOVÁ, M. *Potvrzení zaměstavatele při získávání zaměstnanců ze zahraničí* [online]. 2006 [cit. 2011-01-30]. Dostupný z WWW: <http://www.icm.cz/postup-zamestnavatele-pri-ziskani-zamestnancu-ze-zahranici>.